

K. K. Yudahin'in Kırgızca-Ruşça Sözlüğünde Geçen Seyrek Kullanılan Kelimeler Hakkında Bir Değerlendirme¹

Meder SALİEV²

Öz

Bu yazıda K. K. Yudahin tarafından hazırlanan ve Kırgız Türkçesinin söz varlığını incelemede önemli kaynakların biri olan 1985 tarihinde basılmış olan "Kırgızca-Ruşça Sözlük" üzerinde durulmuştur. Yazarın, eserin açıklama bölümünde 31 maddelik açıklamanın 29. maddesinde bazı kelimelerin yanına редро (seyrek) işaretini koyduğu görölmektedir. Ama yazar, bu işareti kullanırken bu işaretlediği kelimelerin niçin ve neye göre seyrek kullanılan kelimeler olduğu üzerine herhangi bir bilgilendirme yapmamıştır. Sözlükte Yudahin tarafından seyrek olarak işaretlenen kelimelere baktığımızda toplam yüz elli iki tane kelime tespit edilmiştir. Bu kelimeler Arapça, Farsça, Ruşça, Çinice olmakla birlikte kökeninin Moğolca olabileceği kelimeler dışındaki kelimelerin yarısı Türkçe (Kırgızca) kelimelerden oluşmaktadır. Bu makalede tespit ettiğimiz seyrek kelimelerin ne anlam taşıdıkları, kelimenin kökünün neye dayandığı ve kelimenin kökünde nasıl ses olayları meydana geldiği üzerinde durulmuştur. Tespit edilen kelimeler içerisinde Arapça, Farsça ve Ruşça kelimelerin Kırgız Türkçesinin ses özelliklerine uygun olarak değiştirildiği görölmektedir. Türkçe (Kırgızca) kelimelerde ise ciddi ses değişlikleri görölmemekle birlikte seyrek olarak işaretlenen kelimelerin özelliklerine baktığımızda Kırgız yazı dilinde kullanılmayan kelimelerin çoğu Türkçenin tarihi dönemlerinde yazılmış olan eserlerde, Kırgız Türkçesi dışında diğer Türk lehçelerinde ve az sayıda olsa Kırgız Türkçesinin ağızlarında görölmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sözlükte geçen seyrek kullanılan kelimeler, Arapça unsurlar, Farsça unsurlar, Türkçe kelimelerde görölen ses olayları.

Rare Words in Yudakhin's Kyrgyz-Russian Dictionary

Abstract

In this article, the "Kyrgyz-Russian Dictionary" prepared by K. K. Yudahin and published in 1985, which is one of the important sources in examining the vocabulary of Kyrgyz Turkish, is emphasized. It is seen that the author put the редро (sparse) sign next to some words in the 29th article of the 31-item of explanation. However, while using this sign, the author did not give any information about why and according to which reason the words he marked are infrequently used words. When we look at the words that are signed sparse in the dictionary, it is observed that it consists of totally 150 words. Although these words are Arabic, Persian, Russian and Chinese, half of the words are Turkish (Kyrgyz) words, except for the words whose origin may be Mongolian. In this article, the meaning of the rare words we have identified, what the root of the word is based on and how phonetic events occur in the root of the word are emphasized. Among the detected words, it is considered that Arabic, Persian and Russian words are changed in accordance with the phonetic characteristics of Kyrgyz Turkish (language). In Turkish (Kyrgyz) words, on the other hand, there are no serious sound changes, but when we look at the features of the words that are marked as rarely, most of the words that are not used in the Kyrgyz written language are seen in the works written in the historical period of Turkish, in other Turkish dialects other than Kyrgyz Turkish, and in a small number in the dialects of Kyrgyz Turkish (language).

Key Words: Rare Words, Arabic Words, Persian Words, Turkic Words, Phonetics

Atf İçin / Please Cite As:

Saliev, M. (2021). K. K. Yudahin'in Kırgızca-Ruşça sözlüğünde geçen seyrek kullanılan kelimeler hakkında bir değerlendirme. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(ÖS), 12-32.

Geliş Tarihi / Received Date: 23.11.2020

Kabul Tarihi / Accepted Date: 22.11.2021

¹ Bu makale, 26-28 Nisan 2017 tarihinde düzenlenen IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu'nda sunulan bildiriden genişletilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi - Niğe Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, medersaliev1985@gmail.com

Giriş

1925 yılının sonlarında Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi'nde Radloff tarafından hazırlanan "Türk Lehçeleri Lügati Tecrübesi" adlı eserin düzeltilerek ikinci kez basılması için karar alınmıştır. Bu düzeltme işinde Yudahin eserin V. bölümünü oluşturan Kırgızca maddesini ele almıştır (Nuriahmetova, 2015, s. 354).

Bu maddeyi incelerken manaları anlaşılmayan birçok kelime ve tabirlere rastlamıştır. Yudahin, bu gibi anlaşılmayan kelimeleri aydınlatmak için dönemin gazeteleri, ders kitapları, folklor ve edebiyat eserlerini teker teker incelemeye başlamıştır. Bu başvurmuş olduğu kaynaklarla istediği gibi sonuca ulaşamayınca da Kırgızistan'ın her bölgesini dolaşarak derleme yapmıştır. Yazar eserinde 1928'de derleme için Isık-Köl'e gittiğinden bahsetmektedir. Bu bilgidен yola çıkarak yazarın 1928 yılından 1940 yılına kadar eseri hazırlamak için derleme işiyle uğraştığını söyleyebiliriz (Yudahin, 1985a, s. 7). Bu derleme sonucunda fişlemiş olduğu bilgiler Radloff'un hazırladığı eserden daha fazlaydı. Bu da Yudahin için ayrı bir sözlük hazırlamasına imkân sağlamıştır.

1923 yılından itibaren Kırgız Türkçesinin yazı dili olarak kullanılmaya başladığından dolayı, bu dönemde Kırgız Türkçesi ile yazılmış eserlerin sayı bakımından az olması Kırgız Türkçesinin zenginliğini gereği gibi yansıtamamıştır. Yudahin, malzeme toplamak üzere edebiyat dışında folklor ve konuşma diline de başvurmak zorunda kalmıştır. Kırgız sözlük malzemesi ilk defa toplandığı için Yudahin, bu derlemelerde geçen bütün kelimeleri iki cilt halinde hazırlamış olduğu sözlükte kullanmıştır. Sözlükte geçen kelimeleri toplamada dönemin ileri gelen ağız araştırmacılarından, Türkologlardan da faydalanmıştır (Taymas, 1988, s. v).

Bu makalede 1985 yılında basılmış olan sözlükte Yudahin tarafından seyrek olarak işaretlenen kelimeler üzerinde durulmuştur. Sözlüğün açıklama bölümünde yazar, 31 maddelik açıklamanın 29. maddesinde *редко* (seyrek) (Yudahin, 1985, s. 14) diyerek bazı kelimeleri seyrek kullanılan kelimeler olarak işaretlemiştir. Ama yazar, sözlükte bu kelimeleri niçin ve neye göre seyrek kullanılan kelimeler olarak işaret ettiği hakkında açıklama yapmamıştır. Makalenin amacı da bu seyrek kullanılan kelimeleri bir araya getirmek, kelimelerin orijinal şekillerini ortaya koymak, diğer Kırgız sözlüklerinde kullanılıp kullanılmadığını tespit ederek Yudahin'in seyrek kullanılan ibaresine açıklık kazandırmaktır.

K. K. Yudahin'in "Kırgızca-Rusça Sözlük"ünde Geçen Seyrek Kelimeler

Yudahin'in bu sözlükte seyrek olarak işaretlediği kelimeler 154 tanedir. Bu kelimelerden bazıları Arapça, bazıları Farsça olup bazılarının da kökenleri tespit edilememiştir. Seyrek olarak tespit edilen bazı kelimeler ise Türkçe (Kırgızca) olup gerçekten kullanım sıklığı düşük kelimelerdir.

Seyrek Kullanılan Farsça Kelimeler

İncelediğimiz sözlükte toplam 33 tane Farsça kökenli seyrek kullanılan kelime tespit edilmiştir.

Abaz *Far.*: ses (Yudahin, 1985a, s.17) < **āvāz**: Ses, seda: (Devellioğlu, 2008, s. 53).

ā> a: Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler Kırgız Türkçesinde büyük çoğunlukla kısalmıştır (Kasapoğlu, 2005, s.50). Rusça dışında diğer alıntı kelimelerde kelime başı ve kelime içinde yer alan /v/ ünsüzü Kırgız Türkçesinde /b/'ye dönüşür.

Amma, amme *Far.*: hepsi (Yudahin, 1985a, s. 55) < **heme**: cümle, bütün, hep (Devellioğlu, 2008, s. 355).

h-> ø: Alıntı kelimelerde kelime başında bulunan /h-/ sesi Kırgız Türkçesinde genellikle düşer (Kasapoğlu, 2005, s.102). Farsça *heme* kelimesinin Kırgız Türkçesinde kelime başındaki /h-/ sesinin düştüğü, kelime içinde yer alan /m/ sesinin ise ikizleştiiği görülmektedir.

Aram *Far.*: zevk, haz (Yudahin, 1985a, s. 64) < **ārām**: 1. Durma, eğlenme, dinlenme. 2. Yerleşme, istirahat etme (Devellioğlu, 2008, s. 35).

ā> a: Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler Kırgız Türkçesinde büyük çoğunlukla kısalmıştır.

Ariyne³ *Far.*: elbette, tabii (Yudahin, 1985a, s. 67).

Azbaray *Far.*: azbaray kuda, Allah için yemin ederim (Yudahin, 1985a, s. 26) < **ez** (f.e) “dan, den” (Devellioğlu, 2008, s. 245) + **berây**: için, maksadıyla (Devellioğlu, 2008, s. 86) > azbaray: için, sebebinden (Taymas, 1988, s. 74).

Baraıda *Far.*: kuş (Yudahin, 1985a, s. 109).

p->b-: Farsça kelimelerin başında yer alan /p/ sesi Kırgız Türkçesinde korunmakla birlikte bazı kelimelerde kelime başı /p/ sesi tonlularak /b/'ye dönüştüğü görülür (Kasapoğlu, 2005, s.86). < **perende**: 1. av kuşu (Devellioğlu, 2008, s. 859).

Berende *Far.*: kuş (Yudahin, 1985a, s. 129) < **perende**: 2. av kuşu (Devellioğlu, 2008, s. 859).

p->b-: Farsça kelimelerin başında yer alan /p/ sesi Kırgız Türkçesinde korunmakla birlikte bazı kelimelerde kelime başı /p/ sesinin tonlularak /b/'ye dönüştüğü görülür (Kasapoğlu, 2005, s.86). < **perende**: 2. av kuşu (Devellioğlu, 2008, s. 859).

Berk *Far.*: 1. yaprak (Yudahin, 1985a, s. 130) < **berg**: yaprak (Devellioğlu, 2008, s. 87).

Eski Türkçede kelime sonunda yer alan /g/ sesi Kırgız Türkçesinde bazı *beg* > *bek*, *tüg* > *tük* gibi kelimelerde tonsuzlaşarak /k/ ünsüzüne dönüşür (Kasapoğlu, 2005, s. 88). Farsça yaprak anlamına gelen *berg* kelimesinin de bu kurala uygun olarak Kırgız Türkçesinde *berk* şeklini almış olduğunu söyleyebiliriz.

Butparas *Far.*: putperest (Yudahin, 1985a, s. 163).

put: bazı ilkel toplumlarda doğüstü güç ve etkisi olduğuna inanılan canlı veya cansız nesne, tapınacak, senem, fetiş (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1954), **-perest**: “tapan, tapınan, taparcasına seven” manalarıyla birleşik kelimeler yapılır (Devellioğlu, 2008, s. 859). Putperest: *butperest* puta tapan (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1954).

Farsça kelimelerin başında yer alan /p/ sesinin Kırgız Türkçesinde korunmakla birlikte bazı kelimelerde kelime başı /p/ sesi tonlularak /b/'ye dönüştüğü görülür (Kasapoğlu, 2005, s. 86). Aynı zamanda Farsçadan giren kelimelerde /x/, /s/ ve /ş/ ünsüzlerinden sonra gelen /t/ ünsüzü telaffuz zorluğundan düşer (Kasapoğlu, 2005, s. 102). Bu kurallara göre putperest > butparas şeklini almıştır.

Cahan. II. caan. *Far.*: Dünya, yeryüzü (Yudahin, 1985a, s. 240).

-i->-a-: Farsça **cihân** “*dünya, âlem*” (Devellioğlu, 2008, s. 141) kelimesinde yer alan /i/ sesi Kırgız Türkçesinde genişleyerek /a/'ya dönüşerek halk ağzında *cahan* (Arıkoğlu vd., 2017, s. 475) şeklini almıştır. Aynı zamanda Kırgız Türkçesinde iki veya daha fazla heceli alıntı kelimelerde iki ünlü arasında yer alan /h/ ünsüzünün düşmesi ile oluşan uzunluğun sonucunda (Kasapoğlu, 2005, s. 50) *caan* şeklini aldığı şekli de kullanılmaktadır.

Caran *Far.*: 1. arkadaş (Yudahin, 1985a, s. 233) < **yārān**: dostlar (Devellioğlu, 2008, s. 1156).

Türkçe kelimelerin başında yer alan /y/ ünsüzünün dış eti- ön damak ünsüzü /c/ sesine dönüşmesi Kırgız Türkçesinde oldukça düzenlidir. Bu kuralı, Farsça *yārān* kelimesi üzerinde de görmekteyiz. Kelime **y-> c-** ve **ā> a** ses değişimlerine uğrayarak Kırgız Türkçesinde *caran* şeklini aldığı görülmektedir.

Darçin *Far.*: tarçın (Yudahin, 1985a, s.186) < **dārçîn**: Tarçın (Devellioğlu, 2008, s. 166).

Alıntı kelimelerde kullanılan uzun ünlüler Kırgız Türkçesinde büyük çoğunlukla kısalmıştır. Bu örnekte de /ā/ ve /î/ uzun ünlülerinin kısaldığı görülmektedir.

Daremet *Far.*: gelir, kazanç (Yudahin, 1985a, s.186) < **der-âmed**: 1. Gelir. 2. Eli dolu (gelme) (Devellioğlu, 2008, s. 174).

Alıntı kelimelerin sonunda bulunan /d/ sesi Türkçeleştirme eğilimi sonucunda Kırgız Türkçesinde tonsuzlaşarak /t/'ye dönüşür (Kasapoğlu, 2005, s. 87). Diğer yandan Farsça kelimelerde yazıda gösterilmeyen /e/ ünlüsünün /a/'ya dönüşmesi ve /ā/ ünlüsünün de kısalması /e/ olmasından dolayı **der-âmed** kelimesi *daremet* şeklini almıştır.

³ Kırgız Türkçesindeki *ariyne Far.*: Âri (Far); evet (Devellioğlu, 2008, s. 38) anlamındaki kelimedenden gelmiş olabilir. Kırgız Türkçesinde *elbette* anlamına gelen *ârî* edatının karşılığı Türkiye Türkçesinde evet anlamını taşımaktadır. Evet “elbette, muhakkak” (Hacıminoğlu, 1992, s. 240).

Dastar *Far.*: sarık (Yudahin, 1985a, s. 187) < **destār**: sarık, tūlbent (Develliođlu, 2008, s. 178).

Faana *Far.*: *paana* ile aynı, penah (Yudahin, 1985a, s. 328).

Faana < **penāh**: bir Çeyin sığınağı, koruyucusu, dayanağı (Devellioğlu, 2008, s. 857).

Farsça kelimelerin sonunda yer alan /h/ ünsüzü Kırgız Türkçesinde düşerek yanındaki ünlüyü uzatmaktadır. Ancak bu kelime de /h/ ünsüzünün düşmesine rağmen ünlü uzamamıştır. Birinci hecede yer alan /e/ ünlüsün de /a/’ya dönüştüğü görülmektedir. Kırgız Türkçesindeki kalınlık-incelik uyumu Farsçadan giren kelimelerde de görülmektedir. Bu kelimeler çoğunlukla Türkçe kelimeler gibi düzenli bir kalınlık-incelik uyumu göstermektedir (Kasapoğlu, 2005, s. 62). Farsça kelimelerin başında yer alan /p/ sesi Kırgız Türkçesinde kendini genellikle korumuşken bu örnekte /f/’ye dönüştüğü görülmektedir.

Iroořan *Far.*: parlak, ışıltılı (Yudahin, 1985b, s. 439) < **rūřen**: 1. Aydın, parlak (Develliođlu, 2008, s. 899).

Kelime, /r/ ünsüzü ile başladığı için kelimenin başına /ı-/ ünlüsü türetildiği görülmektedir. Aynı zamanda Kırgız Türkçesinde Farsçadan girmiş olan kelimelerde ilk hecede yer alan /ū/ kısılarak genişlemektedir.

Kerkana *Far.*: 1. iş yeri, atölye (Yudahin, 1985b, s. 379) < **kār-hāne**: 1. İş yeri, iş işlenen yer (Devellioğlu, 2008, s. 490).

Kırgız Türkçesinde bazı alıntı kelimelerde son hecede bulunan /ā/ ünlüsü kısaldır. /k/ ön damak ünsüzünün ve kelime içindeki ince ünlünün etkisi ile inceleyerek /e/’ye dönüşür (Kasapoğlu, 2005, s.76). Ancak tek heceli olan *kār* kelimesinde ise ilk hecede bulunan /ā/ ünlüsünün /k/ ünsüzünün etkisi ile incelendiği görülmektedir. *Kana* kelimesi ise Farsça *hāne* kelimesinden gelişmiştir.

Koco *Far.*: (bakınız *aca*): 3. patron, efendi, beyefendi (Yudahin, 1985b, s. 392) < **hāce** *Far.*: 1. Hoca, efendi, ağa, çelevi, sahip, muallim (Devellioğlu, 2008, s. 305).

Kūlüstōn *Far.*: 1. Gūlüstōn ile aynıdır, çiçek bahçesi. Balaluu üy- kūlüstōn, balasız üy- kōrūstōn “Çocuklu ev- gūl bahçesi, çocuksuz ev- mezarlıktır” (Yudahin, 1985b, s.464) < **gūl-istān**: gūlzār (Develliođlu, 2008, s. 298).

Alıntı kelimelerde ön seste bulunan /g/ sesi Kırgız Türkçesinde genellikle tonsuzlaşarak /k/ ünsüzüne dönüşür. Aynı zamanda Türkçe ve alıntı kelimelerde ilk hecede yer alan /ö/ ve /ü/ ünlülerinden sonra gelen /i/ ünlüsü de yuvarlaklaşır (Kasapođlu, 2005, s.78). Buna göre *gūl-istān* kelimesinin başında g->k- ve kelime içinde -i- >-ü- sesleri değişmekle birlikte son hecede yer alan /-ā-/ ünlüsü de ilerleyici benzeşmenin sonucunda yuvarlaklaştığı görülmektedir.

Lep: 2. su kenarı (Yudahin, 1985b, s. 6). Yudahin, sözlükte bu kelimenin kökenini belirtmemiştir. Kelime, “deniz kenarı” anlamında **leb-i deryā** kelimesinde geçen Farsça **leb** “dudak” kelimesinden gelmektedir (Devellioğlu, 2008, s. 627).

Mader *Far.*: baba (Yudahin, 1985b, s.10) < **māder** *Far.*: anne, ana (Devellioğlu, 2008, s. 560).

Meymankana *Far.*: otel (Yudahin, 1985b, s. 23) < **mihmān-hāne**: misafirhāne, otel (Devellioğlu, 2008, s. 645).

Farsça mihmān kelimesindeki /h/ ünsüzünün etkisi ile ilk hecedeki /i/ ünlüsü genişleyerek /e/’ye dönüşmüştür (Kasapoğlu, 2005, s.79). Aynı zamanda Arapça ve Farsça kelimelerin içinde yer alan /h/ sürekli ünsüzü /y/ sürekli ünsüzüne dönüşmüştür (Kasapoğlu, 2005, s. 93). Bu ses olayı Kırgız Türkçesinde *Ar.* rahim> ırayım, şahid> Őeyit, nasihat> nasıyat, *Far.* bihişt> beyiş, dihkān> diykān gibi örneklere de görülmektedir (Kasapoğlu, 2005, s. 94).

Nar: 2. çift hörgüçlü deve (Yudahin, 1985b, s. 53). Yudahin, sözlükte geçen *nar* kelimesinin kökenini belirtmemiştir. Bu kelimenin birinci anlamını tek hörgüçlü deve şeklinde açıklarken ikinci anlamını ise çift hörgüçlü deve olarak belirterek kelimenin ikinci anlamını seyrek kullanılan kelime olduğunu belirtmiştir.

Nar, Çağdaş Kırgız Türkçesinde tek hörgüçlü deve için kullanılmaktadır (Arıkoğlu vd., 2017, s. 1601). Kelime Farsça **ner** “1. erkek deve 2. mec. cesur erkek 3. mec. bahadır” (Akdoğan, 1999, s. 603) kelimesinden gelmektedir.

Niyaz *Far.*: 1. sadaka 2. erdem, fazilet (Yudahin, 1985b, s. 57) < **niyāz**: 1. yalvarma, yakarma. 2. Dua (Devellioğlu, 2008, s. 842).

Orozgar (orazgar) *Far.*: ev ekonomisi (Yudahin, 1985b, s. 79) < **rûzî**: 1.gündüze ait, gündüzle ilgili. 2. rızık, azık; nasip, kısmet (Devellioğlu, 2008, s. 899)+ **kār**: iş, güç, 2. kazanç, temettu' (Devellioğlu, 2008, s. 488). Ev işleri (Yudahin, 1985b, s.78).

/r/ ile başlayan alıntı kelimelerin başına /o/ sesi türemiştir. Aynı zamanda Farsça kelimelerde ilk hecede yer alan /û/ ünlüsü kısalarak genişlemiştir ve orta hecede bulunan /î/ ünlüsünün de kısalarak düştüğü görülmektedir. Kelime başında /o-/ türemesi Rus> Orus örneğinde de görülmektedir (Kasapoğlu, 2005, s.80).

Paya *Far.*: 2. dayanak, payanda (Yudahin, 1985b, s. 109). Farsça pāye “basamak, merdiven basamağı” (Devellioğlu, 2008, s. 1001) kelimesinden gelmektedir.

Perberdiger *Far.*: sağlayıcı (Allah'ın epiteti) (Yudahin, 1985b, s. 109) < **perverd-gār** *Far.*: besleyici, terbiye edici, rızıklandırıcı: Allah (Devellioğlu, 2008, s. 862).

Kırgız Türkçesinde Farsça kelimelerin başında yer alan /p/ sesi çoğunlukla kendini korumuştur. Aynı zamanda diş-dudak /v/ ünsüzü Kırgız Türkçesinde Rusça kelimeler dışında kelime başında ve içinde bulunmaz. Rusça dışında Arapça ve Farsça kelimelerde bulunan /v/ sesi Kırgız Türkçesinde /b/'ye dönüşmüştür.

Sarbar *Far.*: yönetici, idareci, elebaşı (Yudahin, 1985b, s. 137) < **server**: baş, başkan, reis, ulu (Devellioğlu, 2008, s. 944).

Arapça ve Farsça kelimelerde yazılmayan ünlü Kırgız Türkçesinde büyük çoğunlukla /a/ olarak kullanılmaktadır (Kasapoğlu, 2005, s. 74). Buna göre sarbar < **server** kelimesi üzerinde -e-> -a- ve -v->-b- değişimlerinin olduğu görülmektedir.

Serbaa *Far.*: değerli (Yudahin, 1985b, s. 145) < **ser-behā**: baş pahası: diyet, haraç (Devellioğlu, 2008, s. 940), kıymetli (Taymas, 1988, s. 646).

Farsça *ser-behā* kelimesinin “1. Baş, kafa. 2. Baş, başkan 3. Tepe, doruk 4. Uç, kenar 5. Nihayet, son” anlamına gelen *ser* şekli (Devellioğlu, 2008, s. 939) Kırgız Türkçesinde kendini korumuştur. *Behā* şekli ise alıntı kelimelerde kelime içinde bulunan /h/ sesinin düşmesi ile ortaya çıkan uzunluk sonucunda *baa* şeklini almıştır.

Şabas *Far.*: cesur, babayığit (Yudahin, 1985b, s. 395) < **şāh-bāz**: 2. yiğit, şanlı, gösterişli (adam) (Devellioğlu, 2008, s. 975).

Kırgız Türkçesinde Farsçadan girmiş olan kelimelerde kelime içinde yer alan /h/ sesi düşer ve yanındaki ünlüleri uzatır. Bu kurala göre *şāh* kelimesi Kırgız Türkçesinde *şaa* “2. Güç, kuvvet, kudret” (Arıkoğlu vd., 2017: 1881) şeklini almıştır. Kırgız Türkçesinde kelime sonunda -z>-s değişmesi sadece -mAz olumsuz geniş zaman ekinde -BAs/-BOs şeklinde görülürken (Kasapoğlu, 2005, s.89) bu değişme **şāh-bāz**>şabas kelimesinde de görülmektedir.

Tarbaza *Far.*: *darbaza* ile aynı anlamdadır: kapı, avlu kapısı (Yudahin, 1985b, s. 208) < **dervāze**: kapı, kale kapısı, şehir kapısı (Devellioğlu, 2008, s. 177).

Arapça ve Farsça kelimelerde yazılmayan ünlü Kırgız Türkçesinde büyük çoğunlukla /a/ olarak kullanılmaktadır (Kasapoğlu, 2005, s. 74). Aynı zamanda Farsça kelimelerde sonda yer alan ve /h/ ile yazılan /e/ ünlüsü de Kırgız Türkçesinde kalınlaşarak /a/ şeklini almıştır (Kasapoğlu, 2005, s. 75). Günümüzde ise Farsça **dervāze** kelimesinden gelişmiş *darbaza* (Arıkoğlu vd., 2017, s. 785) şekli kullanılırken kelime başındaki /d/ sesinin tonlularak /t/ şeklini almış olan *tarbaza* şekline rastlanmamaktadır.

Yaki *Far.*: veya, ya da: yoksa (Yudahin, 1985b, s. 474). Kelime, Farsça **yā** “o halde, öyle ise” (Devellioğlu, 2008, s. 1345) anlamında kullanılan edata bir ismi veya bir cümleyi arkadan gelen cümleye bağlamak için kullanılan Farsça *ki* (Devellioğlu, 2008, s. 597) edatının birleşiminden oluşmuştur.

Tablo 1. Sözlükte Geçen Farsça Kelimeler

Kırgızca-Rusça Sözlük	Kırgız Tilinin Sözdüğü	Kırgızca-Türkçe Sözlük	Kırgız Ağızlar Sözlüğü
Abaz	+	+	+ (avaz)
Amma, amme	+	+	+
Aram	+	+	-
Ariyne	+	+	+
Azbaray	-	-	+ (azbäräy)
Baraında	+	+	-
Berende	-	+	-
Berk	- (barik)	-	+ (bärk)
Butparas	+	+	+ (putpäräs)
Cahan	+	+	+
Caran	-	-	-
Darçin	-	+	-
Daramet	+	+ (daremet)	+ (därämät)
Dastar	+	+	-
Faana	-	-	-
Irooşan	-	-	-
Kerkana	+	+	+ (kärkänä)
Koco	+	+	+
Külüstön	+	+	+ (gülüstän)
Lep	-	-	+
Mader	-	+	-
Meymankana	+	+	-
Nar	-	-	-
Niyaz	+	+	-
Orozgar	+	+ (orozger)	+ (orozger)
Paya	-	-	+
Perberdiger	-	-	-
Sarbar	+	+	+ (särvär)
Serbaa	+	-	+
şabas	+	+ (şaabaz)	-
Tarbaza	-	-	-
Yaki	+	-	+ (yäki)

Yukarıda tabloda geçen Farsça kelimelerden azbaray, berk, caran, darçin, daremet, faana, ırooşan, lep, mader, nar, paya, perberdiger, tarbaza kelimelere son dönemde hazırlanmış olan Kırgız Türkçesi sözlüklerinden “*Kırgız Tilinin Sözdüğü*” ile “*Kırgızca-Türkçe Sözlük*”te sözlüklerde yer verilmemiştir.

Seyrek Kullanılan Arapça Kelimeler

Alba, alva *Ar.*: helva (Yudahin, 1985: 46) < **helvā**: unlu, yağlı ve şekerli maddelerle yapılan bir tatlı (Develloğlu, 2008, s. 354).

Alıntı kelimelerde kelime başı, kelime içi ve kelime sonunda görülen /h/ sesi Kırgız Türkçesinde genellikle düşer (Kasapoğlu, 2005, s.102). Aynı zamanda diş-dudak ünsüzü olan /v/ sesi Kırgız Türkçesinde Rusça kelimeler dışında bulunmaz. Arapça kelimelerde ise /b/’ye dönüşür (Kasapoğlu, 2005, s. 92).

Arbap *Ar.*: efendi, başkan (Yudahin, 1985a, s. 66) < **erbāb**: sāhipler, mālīkler (Develloğlu, 2008, s. 226).

/b/ ünsüzü Türkçe kelimelerde sonda bulunmaz. Alıntı kelimelerin sonunda bulunan /b/ sesi Kırgız Türkçesinde /p/’ye dönüşür (Kasapoğlu, 2005, s. 55).

Asa *Ar.*: 3. akraba, aile üyesi (Yudahin, 1985a, s. 74) < **a’zā**: organlar, üye (Develloğlu, 2008, s. 56). Alıntı kelimelerde kelime başı ve kelime içinde yer alan /ʕ/ işareti düşer ve uzunluk korunur (Kasapoğlu, 2005, s.50). Arapça **a’zā** kelimesinden gelişmiş olan *asa* şekline Ekrem Arıkoğlu başkanlığında hazırlanmış olan “*Kırgızca-Türkçe Sözlük*”te yer verilmemiştir. Mukambayev ise *asa* şeklinin Cerge-Tallı Kırgızlar tarafından kullanıldığını belirtmiştir (2009, s. 132).

Asıl *Ar.*: 2. (güney ve kuzey ağzında) ürün, mahsul (Yudahin, 1985a, s. 76) < **hāsıl**: husûle gelen, husûl bulan, peydā olan, çıkan, üreyen, türeyen, biten (Develloğlu, 2008, s. 334).

Arapça kelimelerin başında, ortasında ve sonunda bulunan /h/ sesi Kırgız Türkçesinde düzenli olarak düşer.

Ayız *Ar.*: < aybaşı: *etek kîr* ile aynı anlamdadır (Yudahin, 1985a, s. 36) < **hayz**: aybaşı (kadınlarda) (Devellioğlu, 2008, s. 349). Arapça kelimelerin başında, ortasında ve sonunda bulunan /h/ sesi Kırgız Türkçesinde düzenli olarak düşer. Aynı zamanda çift ünsüz ile biten alıntı kelimelerde bu ünsüzler arasında /ı/ türer (Kasapoğlu, 2005, s. 82).

Azım *Ar.*: büyük (Yudahin, 1985a, s. 27) < **azîm**: büyük, ulu, iri (Devellioğlu, 2008, s. 58).

Kırgız Türkçesinde Arapça ve Farsçadan giren kelimelerde yer alan /î/ ünlüsü kısalarak /ı/'ya dönüşür (Kasapoğlu, 2005, s. 50).

Bakı *Ar.*: 2. ebedi (Yudahin, 1985a, s. 101) < **bâkî**: Dâimî, kalıcı (Devellioğlu, 2008, s. 68).

Kırgız Türkçesinde Arapçadan girmiş olan kelimelerde görülen /â/ ünlüsü çoğunlukla kısılır ve /î/ ünlüsü kısalarak /ı/'ya dönüşür (Kasapoğlu, 2005, s. 50).

Buynat *Ar.*: kurma, tesis etme: temel. Buynat bolgon kuyundan (*kasırgadan oluşan*) (Yudahin, 1985a, s. 156). Yudahin, sözlüğünde bu kelimeyi Arapça olarak belirtmiştir. Ancak bu kelimenin Farsça **bünyâd** "1. asıl, temel, esas 2. bina, yapı" (Devellioğlu, 2008, s. 132) kelimesinden gelerek metatez sonucunda *buynat* şeklini almış olduğunu söyleyebiliriz.

Cagni *Ar.*: yani, ne demek: başka deyişle (Yudahin, 1985a, s. 210) < **ya'nî**: 1. Demek, şu demek. 2. Sözün kısası, doğrusu, senin anlayacağın (Devellioğlu, 2008, s. 1156).

Genel Türkçede kelime başında yer alan /y/ sesi Kırgız Türkçesinde /c/ sesine döndüğünden Kırgız Türkçesinde alıntı kelimeler dışında kelime başında /y/ ünsüzü görülmez (Kasapoğlu, 2005, s. 59). Ancak incelediğimiz sözlüğe baktığımızda Rusça kelimeler ile Arapça *yagnî* kelimesi dışında diğer Arapça kelimelerin başında yer alan /y/ sesinin Kırgız Türkçesinde /c/'ye dönüştüğünü söyleyebiliriz. Arapça kelimelerde kelime başı ve kelime içinde yer alan /ğ/ Kırgız Türkçesinde genel olarak düştüğü görülür ama bu örnekte /-g-/ sesine dönüştüğü görülmektedir.

Cahannam *Ar.*: *caannam* ile aynıdır: cehennem (Yudahin, 1985a, s. 240) < **cehennem**: ahirette, günahkar kulların gideceği azap yeri, tamu (Devellioğlu, 2008, s. 130). Arapça ve Farsça kelimelerde yazılmayan /â/ ünlüsü Kırgız Türkçesinde büyük çoğunlukla /a/'lı şeklinde kullanılmaktadır (Kasapoğlu, 2005, s. 74).

Aynı zamanda kelime içinde yer alan /h/ sesinin düşmesiyle *caannam* şeklini aldığı örneği de bulunmaktadır.

Dakil *Ar.*: gelen, katılan (Yudahin, 1985a, s. 182) < **dâhil**: iç, içeri, içinde, içeri girmiş (Devellioğlu, 2008, s. 161). Arapçadan girmiş olan kelimelerde yer alan /h/ sesi Kırgız Türkçesinde düzenli olarak art damak /k/ sesine dönüşür (Kasapoğlu, 2005, s. 91).

Dal *Ar.*: 1. Arap alfabesinde "d" harfinin adıdır. 2. beli bükülmüş, kamburlaşmış (Yudahin, 1985a, s. 181).

EdÂ: *Ar.*: 1. ödeme. 2. yapma, yerine getirme 3. tavır, tarz 4. çalım (Akın, 2010, s. 698) anlamında kullanılan bu kelime Kırgız Türkçesinde ve ağızlarında "tükenmek, bitmek" anlamında ada, adak, ada- bol-, adak bol- (Yudahin, 1985a, s. 21; Mukambaev, 2009, s. 77-78; Arıkoğlu vd., 2017, s. 35) şeklinde kullanılmaktadır. Kelime *Krg.* -k < -Ø : alkak, alka < *Ar.* halğa (Akın, 2010: 487) örneğinde olduğu gibi Arapça edÂ kelimesinin sonuna /-k/ ünsüzü türemiştir.

Hak *Ar.*: ak kelimesinin 2. anlamı ile aynıdır: gerçek, doğru (Allah'ın vasfı) (Yudahin, 1985b, s. 330) < **hakk**: 2. Doğruluk ve insaf (Devellioğlu, 2008, s. 314). Arapça kelimelerin başında yer alan /h/ sesi Kırgız Türkçesinde düzenli olarak düşmektedir. Aynı zamanda alıntı kelimelerde yer alan ikiz ünsüzlerin tekleşmesi olayı ise meşakkat > maşakat, kuvvet > kubat, dükkan > dükön kelimelerinde olduğu gibi iç seste görülür (Kasapoğlu, 2005, s.98). Aynı şekilde Arapça *hakk* kelimesinin sonunda bulunan ikiz ünsüzün de Kırgız Türkçesinde tekleştiği görülmektedir. Bu kurallara göre *hakk* kelimesi, Kırgız Türkçesinde yaygın olarak *ak* şeklinde kullanılırken incelediğimiz sözlükte nadir olarak *hak* şeklinin de kullanıldığı belirtilmiştir.

Hinzır *Ar.*: domuz (Yudahin, 1985b, s. 331) < **hinzîr**: domuz (Devellioğlu, 2008, s. 362).

Arapça ve Farsça kelimelerde kullanılan /î/ ünlüsü kısalarak /ı/'ya dönüşür. Kelime başında yer alan /h/ sesi Kırgız Türkçesinde art damak /k/ sesine dönüşürken bu örnekte orijinal şeklini koruduğu

görlmektedir. Kırgızların *hınzır* yerine yaygın olarak *doñuz* “yabani domuz” (Arıkoğlu vd., 2017, s. 828) kelimesini tercih ettikleri görölmektedir.

İlabbay *Ar.*: efendim, buyurun (Yudahin, 1985b, s. 429) < **lebbeyk**: “buyurunuz, emir sizindir efendim” manasında kullanılan bir kelime (Devellioğlu, 2008, s. 545). Kırgız Türkçesinde /l/ ve /r/ ünsüzleri ile başlayan alıntı kelimelerin başına yaygın olarak /ı/ ünlüsü türetilirken yerine göre *Orus*, *orozo*, *uruksat* gibi kelimelerde olduğu gibi /o/ ve /u/ türetildiği görölr (Kasapoğlu, 2005, s. 80). Aynı zamanda Arapça kelimelerin yazımında gösterilmeyen /e/ ünlüsü Kırgız Türkçesinde /a/’ya dönüşür.

İrada *Ar.*: irade, istem (Yudahin, 1985a, s. 302) < **irāde**: 1. Dileme, isteme, meram etme (Devellioğlu, 2008, s. 444). Arapça kelimelerde görölen /ā/ ünlüsü Kırgız Türkçesinde kısalarak /a/ şeklinde kullanılırken kelimelerin sonun yer alan güzel h /o/ dediğimiz işaret ile gösterilen /e/ sesi kalınlaşarak /a/’ya dönüşür.

Kattam *Ar.*: dövme, toplu dayak (Yudahin, 1985a, s. 359) < **katl-i āmm**: zapt olunan bir yerin, irili ufaklı bütün halkını kılıçtan geçirme (Devellioğlu, 2008, s. 496).

Arapça **katl-i āmm** kelimesinde yer alan /-i-/ ünlüsü Kırgız Türkçesinde alıntı kelimelerde görölen orta hecede yer alan /-i-/ ünlüsü kısalarak düşmesi kuralına göre düştüğu görölmektedir. Aynı zamanda Türkçede ünsüzler arasında ünsüz uyumunun olduğunu ve ünsüzlerin ton bakımından birbirini takip ettiklerini tonlu ünsüzlerden sonra tonlu, tonsuz ünsüzlerden sonra da tonsuz ünsüzlerin geldiğini ve bu kuralın Kırgız Türkçesinde diğer Türk lehçelerine göre ileri noktada olduğunu dikkate alacak olursak bu kelimenin **katl-i āmm**>**katlāmm**> **kattam** şeklinde gelişmiş olduğunu söyleyebiliriz.

Kayıda *Ar.*: kural, kaide: Dindik kayıdalar (*Dini kaideler*) (Yudahin, 1985a, s. 324) < **kaide**: 1. Esas, temel 2. Usul, nizam, yol (Devellioğlu, 2008, s. 482). Arapça kelimelerde kelime başında ve kelime içinde yer alan /ξ/ düşer. Fakat yanında bulunan uzun ünlülerin uzunluğu korunur. Ancak bu kelimedeki /ξ/ işaretinin düşmeden /y/ sesine değiştiği görölmektedir. Kırgız yazı dilinde ise bu kelime kurala uygun olarak *kaada* “1. Örf, ādet, gelenek, anane” (Arıkoğlu vd., 2017, s. 1026) şeklinde kullanılmaktadır.

Kayrı *Ar.*: 1. başka, diğer, yabancı: Kayrı şaarga kireli “*yabancı şebre girelim*” (Yudahin, 1985a, s. 321) < **gayr**: 1. Ayrı, başka, özge, artık, diğer. 2. Yabancı, bildik olmayan (Devellioğlu, 2008, s. 280).

Alıntı kelimelerde ön seste bulunan /ğ/ ünsüzü Kırgız Türkçesinde genellikle art damak /k/ sesine dönüşür. Aynı zamanda Arapçadan giren kelimelerde sonda çift ünsüz ve ikiz ünsüzlerin kabul edilmemesi, beraberinde kelimenin sonunda hacc> acı, hakk> akı örneklerinde olduğu gibi ünlü türemesini getirmiştir (Kasapoğlu, 2005, s. 83). Bu kurala göre *gayr* kelimesi, ğ> k değişmesi ile /-ı/ türemesinin sonucunda Kırgız Türkçesinde *kayrı* şeklini almıştır.

Keperet *Ar.*: 2. ödeme, karşılık, ödöl (Yudahin, 1985a, s. 375) < **keffāret**: bir günaha karşı tutulmak üzere yapılan veya tutulan şey (Devellioğlu, 2008, s. 502). Alıntı kelimelerde kelime başı, kelime içi ve kelime sonunda gelen /f/ sesi Kırgız Türkçesinde /p/’ye dönüşür ve bu ses hadisesi Kırgız Türkçesinde son derece düzenlidir (Kasapoğlu, 2005, s. 91). Aynı zamanda alıntı kelimelerde içi seste bulunan ikiz ünsüzler Kırgız Türkçesinde tekleşir.

Kıyas *Ar.*: oç, intikam (Yudahin, 1985a, s. 498) < **kıyas**: öldüreni öldürme, yaralayamı yaralama cezası (Devellioğlu, 2008, s. 516).

Kürsü *Ar.*: 2. taht (Yudahin, 1985a, s. 471) < **kürsî**: 1. Oturulacak yüksekçe yer. 2. Taht (Devellioğlu, 2008, s. 537). Alıntı kelimelerle birlikte Türkçe kelimelerde ilk hecede yer alan /ö/ ve /ü/ ünlülerinden sonra gelen /i/ ünlüleri Kırgız Türkçesinde yuvarlaklaşır. Kırgız Türkçesinde dudak uyumu diğer Türk lehçelerine göre daha güçlü ve en yüksek seviyededir. Bu nedenle Arapça ve Farsçadan giren kelimelerde de dudak uyumu etkilidir.

Labbas *Ar.*: giysi (Yudahin, 1985b, s. 5) < **libās**: elbise (Devellioğlu, 2008, s. 551).

i>a değişmesi Kırgız Türkçesinde bazı alıntı kelimelerde /s/ ünsüzünün yanında siyasat>sayasat, siyahat>sayakat şeklinde görölrken Arapça *libās* kelimesinde ise /l/ ünsüzünden sonra görölmektedir. Aynı zamanda içi seste bulunan /b/ sesinin de ikizleştiği görölmektedir.

Lebiz *Ar.*: söz, ifade, anlatım (Yudahin, 1985b, s. 6) < **lafz**: söz (Devellioğlu, 2008, s. 539).

Alıntı kelimelerde geçen uzun /ā/ ünlüsü Kırgız Türkçesinde çoğunlukla kısadır ve bazı yerlerde kısalarak /e/'ye dönüşür. Aynı zamanda genellikle çift ünsüzle biten alıntı kelimeler arasına kelimenin kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak /i/ veya /ı/ sesi türetilir (Kasapoğlu, 2005, s.82).

Macara *Ar.*: başından geçenler, başa gelenler, olay (Yudahin, 1985b, s. 10) < **mā-cerā**: cerayan eden, geçen, olup geçen şey (bkz: ser-güzeşt) (Devellioğlu, 2008, s. 558).

Magırıp *Ar.*: batı (Yudahin, 1985b, s. 9) < **magrib**: 1. Garp, batı (Devellioğlu, 2008, s. 562).

Alıntı kelimelerde bulunan çift ünsüzlerin arasına Kırgız Türkçesinde kalınlık-incelik uyumuna göre /i/ veya /ı/ ünlüsü türetilir. /b/ ünsüzü Türkçe kelimelerin sonunda bulunmaz. Alıntı kelimelerin sonunda yer alan /b/ ünsüzü /p/'ye dönüşür (Kasapoğlu, 2005, s. 55).

Masap *Ar.*: 1. tarikat, mezhep (Yudahin, 1985b, s. 20) < **mezheb**: 1. Gidilen, tutulan yol. 2. Felsefe çığır. 3. Din. 4. Bir dinin şubelerinden her biri (Devellioğlu, 2008, s. 640).

Arapça kelimelerin yazımında gösterilmeyen /e/ ünlüsü Kırgız Türkçesinde /a/ ile gösterilir. Aynı zamanda Arapça kelimelerin başında, ortasında ve sonunda bulunan /h/ ünsüzü de düşer ve kelime sonunda bulunan /b/ ünsüzü de /p/'ye dönüşür. Ortadaki /-z-/ sesi de tonsuzlaşarak /-s-'ye dönmüştür.

Maşayık *Ar.*: 2. mecazi anlamda: en iyisi (Yudahin, 1985b, s. 21) < **meşāyih**: şeyhler (Devellioğlu, 2008, s. 630). Arapça kelimelerin yazımında gösterilmeyen /e/ ünlüsünün Kırgız Türkçesinde /a/ ile gösterilmesi ve /ā/ ünlüsünün kısılması kuralı ile birlikte /ḥ/ ünsüzünün Kırgız Türkçesinde art damak /k/ sesine dönüşmesine uygun olarak **meşāyih** maşayık şeklinde gelişmiştir. Bu kelimenin anlamının Kırgız Türkçesinde genişleyerek bir işin uzmanı, ustası anlamında da kullanıldığı görülmektedir.

Maşırık *Ar.*: doğu (Yudahin, 1985b, s. 22) < **maşrik**: Güneşin doğduğu taraf, doğu (Devellioğlu, 2008, s. 585). Arapça kelimelerde iç seste kullanılan çift ünsüzlerin arasına Kırgız Türkçesinde ünlü türetilir.

Misbek *Ar.*: 1. misvak 2. misvak bitkisi (Yudahin, 1985b, s. 29) < **misvāk**: Erāk ağacının ucu dövülüp fırça haline getirilen ve diş temizliğinde kullanılması sünnet olan ince dalları (Devellioğlu, 2008, s. 653). Arapçadan giren kelimelerde kelime başı ve kelime içinde yer alan /v/ sesi Kırgız Türkçesinde /b/'ye dönüşür (Kasapoğlu, 2005, s. 92).

Mugalima *Ar.*: kadın öğretmen (Yudahin, 1985b, s. 37) < **muallime**: kadın öğretmen, kadın hoca (Devellioğlu, 2008, s. 658). Kırgız Türkçesinde Arapça kelimelerin başında ve içinde bulunan /ḡ/ düşerken bu örnekte /g/'ye dönüştüğü görülmektedir. Aynı zamanda kelime içinde bulunan ikiz ünsüzler Kırgız Türkçesinde tekleşir. Kırgız yazı dilinde ise Türkçe kelimelerin cinsiyeti olmadığından kadın ve erkek öğretmen için de *muqalim* şekli tercih edilmiştir.

Muhit (muhut) *Ar.*: okyanus (Yudahin, 1985b, s. 42) < **muhît**: 1. İhata eden, etrafını çeviren, kuşatan (Devellioğlu, 2008, s. 673).

Munaacat, munacat *Ar.*: dua temyiz, Allah'a dua (Yudahin, 1985b, s. 38) < **münācāt**: 1. Allah'a dua etme, yalvarma. 2. Allah'a dua mevzulu manzume (Devellioğlu, 2008, s. 724)

O *Ar.*: 2. ve bağlacı (Yudahin, 1985b, s.59) < **ve**: dahi, de, hem, ile (Devellioğlu, 2008, s. 1141).

Sakabat *Ar.*: cömertlik, el açıklığı (Yudahin, 1985b, s. 124) < **sahāvet**: 1. cömertlik, elaçıklığı (Devellioğlu, 2008, s. 1064). Arapça kelimelerde kelime içinde yer alan /h/ sesi düşerken bu örnekte /k/'ye dönüştüğü görülmektedir. Yazılıştta gösterilmeyen /e/ ünlüsü ise /a/ ile gösterilmiştir.

Aynı zamanda Arapçadan girmiş olan kelimelerde kelime içinde bulunan /-v-/ sesi Kırgız Türkçesinde /-b-'ye dönüşür (Kasapoğlu, 2005, s. 91).

Sakıp, sakıp camal *Ar.*: güzel (Yudahin, 1985b, s. 125) < **sāhib-i cemāl**: güzel, yakışıklı (Devellioğlu, 2008, s. 911). Arapça kelimelerde kelime içinde yer alan /h/ sesi düşerken bu örnekte /k/'ye dönüştüğü görülmektedir. Aynı zamanda yazılıştta gösterilmeyen /e/ ünlüsü ise /a/ ile gösterilmiştir. Kelime sonunda yer alan /b/ ünsüzü de /p/'ye döner. Aynı zamanda Arapça ve Farsça isim ve sıfat tamlamalarında kullanılan /-i/ Kırgız Türkçesinde gösterilmez.

Sana *Ar.*: 1. yıl, kronoloji sistemi (Yudahin, 1985b, s. 132) < **sene**: yıl (Devellioğlu, 2008, s. 937). Arapça kelimelerin yazımında gösterilmeyen /e/ ünlüsü ile kelime sonunda /o/ ile gösterilen /e/ ünlüsü Kırgız Türkçesinde /a/ ile yazılır.

Sop 3.: 1. yalnız. 2. her şeyden yoksun kalmak (Yudahin, 1985b, s. 156). Bu kelimenin kökeni incelediğimiz sözlükte belirtilmemiştir. Ama bu kelimenin Arapça saf “1. Temiz, halis, katıksız, karışık olmayan 2. Bön, kolay aldatılabilen, kurnazlığa akli ermeyen” (Devellioğlu, 2008, s. 1061) kelimesinden gelerek Kırgız Türkçesinde *sop* şeklinde kullanıldığını söyleyebiliriz.

Surapıl *Ar.*: (bakınız *surayılday*): sadece karşılaştırma şeklinde kullanılır *surayılday* “surapıl gibi” (bazı kadınlar ve kuşlar için) güzel, zarif, ince, nazik (Yudahin, 1985b, s. 166).

Şaabat *Ar.*: *örtmece* sperm (Yudahin, 1985b, s. 395). Arapça kelimelerde kelime içinde iki ünlü arasında bulunan /h/ sesinin erimesi ile uzunluk oluşur. Aynı zamanda kelime başında ve kelime içinde bulunan /v/ sesi Kırgız Türkçesinde /b/’ye dönüşür. Bu kurala göre Yudahin’in sperm için örtmece olarak gösterdiği *şaabat* kelimesini Arapçadaki *şehvât*, *şehvet*, *şehvât* “şehvetler, nefis düşkünlükleri, aşırı istekler” (Devellioğlu, 2008, s. 984-986) kelimesinden gelmiş olabileceğini söyleyebiliriz.

Şapaat *Ar.*: koruma, savunma, himaye (Yudahin, 1985b, s.402) < *şefâ’at* birinin suçundan geçilmesi veya dileğinin yerine getirilmesi için edilen aracılık (Devellioğlu, 2008, s. 983). Alıntı kelimelerde kelime başı, içi ve sonunda yer alan dış-dudak ünsüzü olan /f/ sesi Kırgız Türkçesinde /p/’ye döner.

Şayır *Ar.*: 2. şair (Yudahin, 1985b, s. 397) < *şâ’ir*: şair, ozan (Devellioğlu, 2008, s. 976). Arapça kelimelerde kelime başı ve kelime içinde yer alan /ğ/ Kırgız Türkçesinde düşer. Bu örnekte /ğ/’nın /-y-/’ye dönüştüğü görülmektedir.

Şayır kelimesi günümüzde şair anlamında değil “neşeli, şen şakrak” (Arıkoğlu vd., 2017: 1895) anlamında kullanılmaktadır.

Şımal *Ar.*: kuzey (Yudahin, 1985b, s. 421) < *şimâl*: 1. Sol, sol taraf. 2. Kuzey (Devellioğlu, 2008, s. 999). Arapça ve Farsça kelimelerde iki veya daha fazla heceli olup /â/ ünlüsü taşıyan kelimelerde ünlü benzeşmesinin sonucunda i > ı değişmesi görülür (Kasapoğlu, 2005, s. 75).

Tılsimat (tılsim) *Ar.*: tılsım, büyü, büyücülük, sihirbazlık (Yudahin, 1985b, s. 237) < *tılsimât*: tılsımlar (Devellioğlu, 2008, s. 1108). Kelimenin ilk hecesinde i > i ses değişmesi görülmekle birlikte göçüşme görülmektedir.

Ulama *Ar.*: 2. ilahiyatçı, ulema (Yudahin, 1985b, s. 303) < *ulemâ’* : âlimler, ilim sâhipleri (Devellioğlu, 2008, s. 1119). Arapça kelimelerin yazımında gösterilmeyen /e/ ünlüsü Kırgız Türkçesinde /a/ ile gösterilir. Aynı zamanda kelimelerde geçen hemze işareti gösterilmez.

Va *Ar.*: ve bağlacı (Yudahin, 1985a, s. 175) < *ve*: dahi, de, hem, ile (Devellioğlu, 2008, s. 1141). *ve* bağlacı Çağdaş Kırgız yazı dilinde kullanılmaz.

Vacip *Ar.*: zorunlu, kaçınılmaz (Yudahin, 1985a, s. 175) < *vâcib*: 1. Terki caiz olmayan, yapılması gerekli. 2. Yapılması şer’an lüzumlu olan, farz derecesine yakın olan (Devellioğlu, 2008, s. 1131). /b/ ünsüzü Türkçe kelimelerin sonunda bulunmadığı için alıntı kelimelerin sonunda bulunan /b/ ünsüzü Kırgız Türkçesinde /p/ olur. Uzun /â/ da kısadır.

/v/ ünsüzü Kırgız Türkçesinde Rusça kelimeler dışında kelime başı ve kelime içinde bulunmaz ve Arapça kelimelerin başında bulunan /v/ ünsüzü /b/’ye dönüşürken bu örnekte kendisini koruduğu görülmektedir. Belki de dini terim olduğu için korunduğunu söyleyebiliriz.

Yagni *Ar.*: yani: ne demek (Yudahin, 1985b, s. 474) < *ya’nî*: 1. Demek, şu demek. 2. Sözüün kıyası, doğrusu, senin anlayacağın (Devellioğlu, 2008, s. 1156). Kırgız Türkçesi kelime başı /y/ ünsüzünün yerine /c/’li şeklini korumuştur. Bu bağlamda bu kelimenin yukarıda *cağni* şeklinin de kullanıldığını belirtmiştik. İncelediğimiz sözlükte ikisi de nadir olmak üzere y~c şeklinde ikili biçimde kullanıldığı görülmektedir.

Zayır *Ar.*: açık, ortada, besbelli, kesin, şüphesiz (Yudahin, 1985a, s. 286) < *zâhir*: 2. Elbette, şüphesiz, öyledir ya (Devellioğlu, 2008, s. 1165). Alıntı kelimelerde kelime içinde yer alan /h/ ve /h/ süreklî ünsüzleri bazı kelimelerde /y/ süreklî ünsüzüne dönüşür (Kasapoğlu, 2005, s. 93).

Zıynat *Ar.*: güzellik, süsleme, bezeme (Yudahin, 1985a, s. 293) < *ziynet*: süs, güzelleştirme (Parlatır, 2009, s.1878)

⁴ Yıldız kümesi, Süreyya, Ülker: “Kızdanı surayılday suluu kelet” (Kızları Ülker yıldızı gibi gibi güzeldir) (Arıkoğlu vd., 2017, s. 1864).

Zilzala *Ar.*: deprem (Yudahin, 1985a, s. 291) < **zelzele**: 2. zelzele, sarsılma, deprem (Devellioğlu, 2008, s. 1176).

Zuura *Ar.*: 1. *Çolpon*⁵ ile aynıdır (Yudahin, 1985a, s. 292) < **Zühre**: Çoban yıldızı, Çulpan, Venüs (Devellioğlu, 2008, s. 1193).

Tablo 2. Sözlükte Nadir Olarak Geçen Arapça Kelimeler

Kırgızca-Rusça Sözlük	Kırgız Tilinin Sözdüğü	Kırgızca-Türkçe Sözlük	Kırgız Ağızlar Sözlüğü
Adak, adak bol-	+	+ (ada)	+(ada)
Alba, alva	+	+	-
Arbap	+	+	+ (arvap)
Asa	-	-	+ (Cerge-Tal ağzı)
Asıl	+	+	+
Ayız	+	+	-
Azım	+	+ (azim)	+
Bakı	-	-	-
Buynat	+	+	-
Cağni	+	+	-
Cahannam	+	+	-
Dakıl	-	-	-
Dal	-	-	+
Hak	-	-	+
Hınzır	-	+	-
İlabbay	+ (ılabbayka)	+ (ılabbayka)	-
İrada	+	-	-
Kattam	-	-	-
Kayıda	-	+	+
Kayrı	-	-	-
Keperet	+	+	+ (keperetip)
Kısas	+	-	-
Kürsü	+	+	+
Labbas	+	+	+ (livas)
Lebiz	+	+	+ (lapaz)
Macara	+	+	-
Magırıp	-	- (magrap)	-
Masap	-	-	-
Maşayık	+	+	-
Maşırık	+	+	+
Misbek	+	+	+ (misbak)
Mugalima	-	-	-
Muhit	+	+	-
Munaacat	+	+ (munacat)	-
O	-	-	+
Sakabat	+	+	+ (sakavat)
Sakıp, Sakıp camal	+	+	-
Sana	-	-	+ (sanaa)
Sop	-	-	+
Surapıl	-	-	-
Şaabat	-	-	-
Şapaat	+	+	-
Şayır	+	-	-
Şımal	+	-	-
Tılsımat	+	+ (tılsımat)	-
Ulama	-	+	-
Va	-	-	+ (vâ)
Vacip	+	+	-
Yagni	+	-	-
Zayır	+	+	-
Zıynat	+	-	-
Zilzala	+	+	-
Zuura	+	-	-

Sözlükte geçen Arapça kelimelerden asa, bakı, dakıl, dal, hak, hınzır, irada, kattam, kayıda, kayrı, magırıp, masap, mugalima, o, sana, sop, surapıl, şaabat, ulama, va, zuura kelimeleri son dönemde

⁵ Venüs, Zühre (Yudahin, 1985b, s. 367).

hazırlanmış olan Kırgızca sözlüklerde gösterilmemiştir. Diğer gösterilmiş olan kelimelerin de derlemelerden toplanmış olan eski metinlerde kullanmış olabileceğini söyleyebiliriz.

Seyrek Kullanılan Arapça+Farsça Kelimeler

Ayalzat *Ar+Far.*: kadın (Yudahin, 1985a, s. 87) < **iyāl** *Ar.*: 2. Kadın, eş (Devellioğlu, 2008, s. 400)+ **zāt** (Devellioğlu, 2008, s. 1169).

Dürdana *Ar.+Far.* 1. inci (bakınız *dür*) (Yudahin, 1985a, s. 204) < **dür** *Ar.*: inci (Devellioğlu, 2008, s. 194)+ **dāne** *Far.*: 1. Tāne, tohum (Devellioğlu, 2008, s. 164).

İybadatkana *Ar.+Far.*: tapınak, ibadethane (Yudahin, 1985a, s. 296) < **ibādet** *Ar.*: Allah'ın emirlerini yerine getirme, tapma, tapınma (Devellioğlu, 2008, s. 401)+ **hāne** *Far.*: 1. Ev (Devellioğlu, 2008, s. 324). **İbādet-hāne**: ibadet evi, ibadet yeri, tapınak (Devellioğlu, 2008, s. 402).

Seyrek Kullanılan Farsça+ Türkçe Kelimeler

Bayla- *Far.+Tür.*: 2. gözetlemek, izini sürmek (Yudahin, 1985a, s. 96) < **pey**: 2. iz, işaret (Devellioğlu, 2008, s. 863) + **la** (isimden fiil yapım eki) (Kasapoğlu, 2005, s. 129) > **payla-ağz.** takip etmek, gözetlemek (Kırgız Tilinin Sözdüğü, 2011, s. 368).

Farsça kelimelerin başında bulunan /p/ ünsüzü kendini korurken bazı kelimelerde tonlulararak /b/'ye dönüşür.

Payla- *Far.+Tür.*: pusuda beklemek, gözetlemek (Yudahin, 1985b, s. 106).

Bayla- fiiline bakınız.

Şıman-: 2. pantolonu sıvamak (Yudahin, 1985b, s. 421). Kelime şıman < şım-a-n- < şım-la-n- şeklinde gelişmiştir. *Şım* “pantolan” kelimesi Yudahin'in sözlüğünde Farsça olarak belirtilmiştir. Fakat Farsça sözlüklerde bu kelimeye yer verilmemiştir. -a isimden fiil yapım eki <-la ekinin başındaki /l/ ünsüzünün düşmesinin sonucunda meydana gelmiştir (Oruzbaeva, 2000, s. 268). -n eki de fiilden fiil yapan dönüşlü çatı ekidir.

Kelime çağdaş Kırgız Türkçesinde şımandan- şeklinde kullanılmaktadır (Arıkoğlu vd., 2017, s. 1903).

Seyrek Kullanılan Farsça+Arapça Kelimeler

Ditkis: *adam ditkis: adamın diti* ile aynı: bakınız *dit*⁶ (Yudahin, 1985a, s. 195). Kelime, Farsça **dit** “düşünce, istek, dikkat” (Yudahin, 1985a, s. 195) kelimesi ile Arapça **hiss** “1. duyu 2. duyu 3. sezgi, sezme” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1104) kelimesinin birleşiminden oluşmuştur.

Seyrek Kullanılan Arapça+ Türkçe Kelimeler

Dıkkattık *Ar.+Tür.*: dikkat, özen (Yudahin, 1985a, s. 205) < **dikkat** *Ar.*: dakiklik, incelik, ehemmiyet verme (Devellioğlu, 2008, s. 210)+ **-Lİk/-LUk** isimden isim yapım eki (Kasapoğlu, 2005, s. 115).

Kırgız Türkçesindeki kalınlık-incelik uyumuna göre ilk hecede yer alan /i/ ünlüsü uyuma uygun olarak /ı/ olmuştur.

Seyrek Kullanılan Farsça+Moğolca Kelimeler

Nayzagay: *çağılgan*⁷ ile aynı anlamdadır (Yudahin, 1985b, s. 51). Bu kelime, Farsça **nīze** “kargı, mızrak, süngü” (Devellioğlu, 2008, s. 986) kelimesi üzerine Moğolca *-gay* ekinin (Oruzbaeva, 2000, s. 242) getirilmesi ile oluşmuştur.

Seyrek Kullanılan Rusça Kelimeler

Peç *Rus.*: soba (Yudahin, 1985b, s. 110).

Sud *Rus.*: mahkeme (Yudahin, 1985a, s. 163) < **sud**: mahkeme, adliye, duruşma (Rusça Büyük Sözlük, 2008, s. 817).

⁶ *Far.* Arzu, istek, dikkat (Yudahin, 1985a, s. 195).

⁷ Şimşek, çakın, yıldırım (Taymas, 1994a, s. 244).

Alıntı kelimelerde son seste bulunan /d/ Kırgız Türkçesinde tonsuzlaşarak /t/'ye dönüşür (Kasapoğlu, 2005, s. 87). Kırgız Türkçesinde kelime içinde yer alan dar-yuvarlak olan /u/ ünlüsü geniş-yuvarlak /o/ ünlüsüne ve kelime sonunda kullanılan /-d/ sesinin /-t/'ye dönüşerek (Nuriahmetova, 2014, s. 340) *sot* şeklini almıştır. Yudahin'in sözlüğünde geçen *suddal-* fiili ise günümüzde *sottol-* şeklinde kullanılmaktadır (Arıkoğlu vd., 2017, s. 1839).

Seyrek Kullanılan Rusça+ Türkçe Kelimeler

Suddal- Rus.+Tür.: mahkemeye verilmek (Yudahin, 1985a, s. 163). Kelime sud-da-l-> sot-to-l- şeklinde gelişmiştir.

Yudahin'in sözlüğünde geçen *suddal-* fiili ise günümüzde *sottol-* şeklinde kullanılmaktadır (Arıkoğlu vd., 2017, s. 1839).

Seyrek Kullanılan Çince Kelimeler

Cozı. Çince. Küçük ayaklı sandalye (Yudahin, 1985a, s. 256).

Tablo 3. Sözlükte Geçen Diğer Kelimeler

Kırgızca-Rusça Sözlük	Kırgız Tilinin Sözdüğü	Kırgızca-Türkçe Sözlük	Kırgız Ağızlar Sözlüğü
Ayalzat	-	-	+ (Pamir Kırgızlarında)
İybadatkana	+	+	-
Ditkis	-	-	-
Dürdana	+	+	- (dür şekli mevcuttur)
Bayla-	+(ağız)	+(ağız)	-
Payla-	+(ağız)	+(ağız)	+
Dikkattık	+	+	-
Nayzagay	+	+	+(nadir)
Peç	+	+	-
Sud	+(sot)	+(sot)	-
Suddal-	-	-	-
Şıman-	-	-	-
Cozı	-	-	+

Tabloda gösterilmiş olan kelimelerden iybadatkana, dürdana, nayzagay kelimeleri son dönemde hazırlanmış olan sözlüklerde aynı şekilde gösterilmiştir. Payla- ve bayla- fiilinin ise ağızlar da kullanıldığı belirtilmiştir. Bu kelimelerden ayalzat, nayzagay ve cozı kelimeleri ise ağızlar sözlüğünde geçmektedir.

Seyrek Kullanılan Türkçe Kelimeler

As (kuzey ağzında): 3. üzgün, kederli (Yudahin, 1985a, s. 74).

Bağlan: kuzu (Yudahin, 1985a, s. 91).

Bakana: deve, ön ayağı topal olan (Yudahin, 1985a, s. 100).

Bakkıç: *at baguuçu* "jokey": jokey (Yudahin, 1985a, s. 100). Bak-guçı> bak-guç>bakkıç= baguuçu. Bu ek Eski Türkçede -ı-gçı, -i-gçi, -guçı, -güçi şeklindeydi (Ergin, 1993, s. 181). Çağdaş Kırgız Türkçesinde -uuçu, -üüçü şeklini almıştır (Kasapoğlu, 2005, s. 149). Günümüzde *at bakkıç* "jokey" için yaygın olarak *sayapker* "koşu atlarına bakıp eğiten kimse" (Arıkoğlu vd., 2017, s. 1788) kelimesi kullanılmaktadır.

Birer: bir, aşağı yukarı (Yudahin, 1985a, s. 136).

Bul (*bu*, seyrek olarak *bo*) 1.anlamı: bu (ilgi halinde munun, yönelme halinde buga ya da boo), bo baykuş katın Aycürök, cesir boldu muñu köp "*bu zavallı kadın Aycürök, dul kaldı sıkıntısı çok*" (Yudahin, 1985a, s. 156). *Bul*, işaret zamiri Isık-Köl ağzında *boo* şeklinde kullanılmaktadır. Aynı zamanda yönelme hali eki ile birlikte kullanıldığı *buga* "buna" şeklinin de Isık-Köl ağzında *boo* şeklini aldığı görülmektedir (Mukambaev, 2009, s. 244).

Ceñeçe: (*nezaket şekli*) hala, teyze (Yudahin, 1985a, s. 248). Çağdaş Kırgız Türkçesinde yenge için *ceñe* kelimesi kullanılmakla birlikte akrabalık bildiren isimlere gelerek küçültme ve sevgi ifadesi katan +ke ekinin (Kasapoğlu, 2005, s. 114) getirilmesi ile yapılmış *ceñeke* (Arıkoğlu vd., 2017, s. 561) şeklinin de kullanıldığı ve *ceñeçe* şeklinin kullanılmadığı görülmektedir. Oysa Yudahin, eserinde *ceñeçe* kelimesini hala ve teyze için seyrek olarak kullanıldığını belirtmektedir. *Ceñeçe* şeklinin Cergetalı Kırgızların konuşmasında genç yenge, yeni gelen genç gelin anlamında kullanıldığı görülmektedir (Mukambaev, 2009, s. 391).

Cüzdük: yüzük, *şakek*⁸ ile aynı anlamda (Yudahin, 1985a, s. 273). Bu kelime “*Divanü Lügat-it Lügati’t-Türk*”te yüzük (III.Cilt, 2018, s. 18) şeklinde geçmektedir. Eski Türkçede kelime başında bulunan /y/ ünsüzü Kırgız Türkçesinde /c/’ye dönüşmüştür (Kasapoğlu, 2005, s. 92). Bu kelimedede, iç seste fazladan /d/ ünsüzünün türediğı görülmektedir.

Cüzük: yüzük, *şakek* ile aynı anlamda (Yudahin, 1985a, s. 273).

Çap- (gerundium şekli *çaap*, **çabıp**) hızlı koşmak (Yudahin, 1985b, s. 347). Çağdaş Kırgız Türkçesinde /-p/ ile biten tek heceli fiillere, - (I)p/- (U)p zarf fiil eki getirildiğinde fiilin son sesi olan /-p/ önce tonlularak /-b/’ye: daha sonra sızcılaşarak /-w/’ye dönüşerek düşer (Kasapoğlu, 2005, s. 306). Çap-+ıp> çab-ıp> çaw-ıp> çaap şeklinde gelişir.

Çap- (gerundium şekli *çaap*, **çabıp**) kesmek, kazmak (Yudahin, 1985b, s. 347).

Eken: eken-tokon *seyrek*, *eke-toko* ile aynı anlamda (bakınız 3. *eke*⁹) (Yudahin, 1985b, s. 446).

Elbire-: *epilde*¹⁰ ile aynı anlamdadır (Yudahin, 1985b, s. 447) kıvrınmak: yaltaklanmak: tilkilik etmek: yaranmak

Eme: 1. ihtiyar kadın (Yudahin, 1985b, s. 452). Karahanlı Türkçesinde *aba* “anne” (Atalay, 2018, s. 1) anlamında kullanılan bu kelime Türkiye Türkçesinde *ebe* “1. doğum işini yaptıran kadın 2. halk arasında büyükanne, nine” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 751) şeklinde kullanılmaktadır. Hakas Türkçesinde ise *ebe* şeklinde “babanın veya dedenin kardeşinin hanımı” anlamında kullanılmaktadır (Arıkoğlu, 2005, s. 120).

Bu bilgilerden yola çıkarak sözlükte geçen eme kelimesinin eme< ebe< aba şeklinde a>e ve b<m değişimine uğrayarak gelmiş olduğunu söyleyebiliriz.

Erde-: erkeklik göstermek (Yudahin, 1985b, s. 460). Bu kelime, Eski Türkçedeki *er* “adam, erkek” (Tekin, 2020, s. 139) kelimesine isimden fiil yapım eki olan /-de/’nin getirilmesi ile oluşmuştur. Günümüzde ise erde- fiilinin yerine daha çok *erdemsi*- “yiğitlik taslamak, kendini yiğit sanmak” (Arıkoğlu vd., 2017, s. 890) fiili kullanılmaktadır.

Erteki: 2. Masal (Yudahin, 1985b, s. 464). *Ertek* kelimesi Kırgızistan’ın Leylek ilçesinde ve Özbekistan’ın Zaamin, Bökö gibi bölgelerinde yaşayan Kırgızlar tarafından kullanılmaktadır (Mukambaev, 2009, s. 1174). Kelime, Karahanlı Türkçesinde kullanılan ert- “geçmek” (Atalay, 2018, s. 192) fiili üzerine +ak fiilden isim yapım ekinin getirilmesiyle oluşmuştur.

Es-: 4. esmek (rüzgâr için) (Yudahin, 1985b, s. 465). Bu fiil “*Divanü Lügat’it Türk*”te aynen kullanılırken (Atalay, 2018: 194) son dönemlerde hazırlanmış olan “*Kırgızca-Türkçe Sözlük*” ile “*Kırgız Tilinin Sözdüğü*”nde gösterilmemiştir. Kelime şu anda Türkiye Türkçesinde aynı şekilde kullanılmaktadır (Türkçe Sözlük, 2011, s. 818).

Eş: 2. eş, dost (Yudahin, 1985b, s. 470). Karahanlı Türkçesinde eş (Atalay, 2018, s. 197) şeklinde kullanılan bu kelime aynı anlamda “*Kırgızca-Türkçe Sözlük*”te de gösterilmiştir (2017, s. 903). Ancak eş, arkadaş için yaygın olarak Farsçadan girmiş olan *dost* kelimesinin Kırgız Türkçesinde Farsçadan giren kelimelerde /s/ ünsüzünden sonra gelen /t/ ünsüzünün telaffuz zorluğundan düşmesi (Kasapoğlu, 2005, s. 102) kuralına göre oluşan *dos* şekli kullanılmaktadır.

Eşit-: (kuzey ve güney ağzı) duymak, dinlemek (Yudahin, 1985b, s. 471). Eski Uygur Türkçesinde eşit- “işitmek” (Caferoğlu, 1968, s.77), “*Divanü Lügat-it Türk*”te eşit- “işitmek” (Atalay, 2018, s. 198) anlamında kullanılan bu fiil *eşit-* şeklinde “*Kırgızca-Türkçe Sözlük*”te (2018, s. 904) aynı anlamda gösterilse de Mukambayev bu kelimenin Cerge-Tal, Batken, Leylek, Pamir bölgelerinde yaşayan Kırgızların ağzında kullanıldığını belirtmektedir (2009, s. 1178).

Kırgız yazı dilinde ise daha çok aynı anlama gelen *uk-* (Arıkoğlu vd., 2017, s. 2154) fiilinin kullanıldığını söyleyebiliriz.

İygi: iyi, iyilik (Yudahin, 1985a, s. 296). Eski Türkçede *edgü* “iyi, iyilik” (Tekin, 2020, s. 137), Karahanlı Türkçesinde *edhgü* şeklinde (Atalay, 2018, s. 168) kullanılırken Çağatay Türkçesinde kelime içi ve kelime

⁸ Yüzük (Yudahin, 1985b, s. 398).

⁹ (Yaşlı kadınlar için) deneyimli, tecrübeli (Yudahin, 1985b, s. 445).

¹⁰ Becerikli ve kibar olmak, iyiliksever olmak (Yudahin, 1985b, s. 458).

sonunda yer alan /dh/ sesi /y/'ye dönüşmüştür (Eckmann, 1988, s. 25). *İygilik* “başarı” kelimesi de *iygi* kelimesinden türemiştir (Abdiev, 2020, s. 43).

Kaş: 2. değerli taş (Yudahin, 1985a, s. 362). Eski Uygur Türkçesinde *kaş* “3. Kaş, değerli taş, süs taşı” şeklinde kullanılmıştır (Caferoğlu, 1968, s. 170).

Kelesi: gelecek, önümüzdeki, ilerideki (Yudahin, 1985a, s. 370). Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman ifade eden -ası/-esi sıfat-fiil eki Karahanlı Türkçesinde de görülmektedir (Hacıeminoğlu, 2019, s. 171).

“Kırgızca-Türkçe Sözlük”te kel- fiiline -ası/-esi sıfat-fiil ekinin getirilmesi ile yapılmış *kelesi* “bir sonraki” (2017, s. 1187) şekli ile -ar/-er sıfat-fiil ekinin getirilmesi ile yapılmış olan *kelerki* “bir sonraki” (2017, s. 1186) şekilleri gösterilmişse de yazı dilinde *kelerki* şekli kullanılmaktadır.

Kep- (gerundium *keep*): 4. biraz kurumak (Yudahin, 1985a, s. 375). Mahmut Kaşgarlı bu kelimeyi Kırgız ve Doğu Türkçesi lehçelerinde *kep-* “kurumak”, Kazan ve Tobol lehçelerinde ise kip- “kurumak” (Atalay, 2018, s. 302) şeklinde kullanıldığını belirtmektedir. Ancak son dönemlerde hazırlanmış olan “Kırgız Tilinin Sözdüğü”nde ve “Kırgızca-Türkçe Sözlük”te gösterilmemiştir. Kelime şu anda *kep-* “kurumak” anlamında Kazak Türkçesinde kullanılmaktadır (Kazak Edebi Tilinin Sözdüğü, 2007, s. 625).

Koçkor ağıt-: *koçkor sal-* seyrek olarak (Yudahin, 1985b, s. 125). Kırgızlarda koçları sürüye salarken yaygın olarak *koçkor sal-* fiili kullanılırken Yudahin, *ağıt-* “1. bağlı hayvanı salıvermek 2. köpek, tazı ve alıcı kuşlarla avlanmak 3. aygırı sürüye katmak” fiilinin de seyrek olarak kullanıldığını belirtmiştir.

Köçküz: *köçtür-¹¹* ile aynı anlamdadır (Yudahin, 1985a, s. 433). Kelime, *köç-* “göç etmek” fiiline fiilden fiil yapım eki olan /-*küz-*/ ekinin getirilmesiyle oluşmuştur. Ettirgenlik eki olan -kIz- eki aynı görevde kullanılan -DIr- ekinin alomorfidur. Bu ek şu anda Kırgız Türkçesinde -K₂I₄z şeklinde fiilden fiil yapımında fazla işlek olmayan şekilde kullanılmaktadır (Kasapoğlu, 2005, s. 157).

Körü: 2. *körö¹²* ile aynı anlamdadır (Yudahin, 1985a, s. 430). Kırgız Türkçesinde düzlük- yuvarlaklık uyumuna göre ilk hecede yer alan /ö/ ünlüsünü sonraki hecelerde /ö/ veya /ü/ ünlüleri takip etmektedir. Buna göre Kırgız Türkçesinde -dan *körö* şeklinde kullanılan edatın konuşmada *körü* şeklinde de kullanıldığını söyleyebiliriz.

Kukulda-: 2. (kuğular için) yumurtalamak (Yudahin, 1985a, s. 439). Kukulda-< *kuk* taklidi kelimesi üzerine -*lda* isimden fiil yapım ekinin getirilmesi ile yapılmıştır (Oruzbaeva, 2000, s. 103).

Kurt: 2. *kurut¹³* ile aynı anlamda (Yudahin, 1985a, s. 450). “*Divanü Lügat’it Türk*”te *kurut* şeklinde gösterilen bu kelimenin (Atalay, 2018, s. 386) diğer Kırgız sözlüklerinde *kurt* şekline rastlanmamaktadır. *Kurut* kelimesinin *kurt* şekline Kazak Türkçesinde karşılaşmaktayız (Kazak Edebi Tilinin Sözdüğü, 2009, s. 420).

Mañ-: 4. (kuzey ağzında) gitmek (Yudahin, 1985b, s. 17). Eski Uygur Türkçesinde *mañ-* “adım adım yürümek, adım, gidiş” (Caferoğlu, 1968, a. 127) şeklinde kullanılmıştır.

Mıyık: bıyık (Yudahin, 1985b, s. 46). Karahanlı Türkçesinde *bıdhık* şeklinde kullanılmıştır (Atalay, 2018, s. 89). Çağatay Türkçesinde kelime içi ve kelime sonunda yer alan /dh/ sesi /y/'ye dönüşmüştür (Eckmann, 1988, s. 25). Kırgız Türkçesinde Eski Türkçede kelime başındaki /b/ ünsüzü genellikle korunurken bazı kelimelerde /m/'ye dönüştüğü görülmektedir.

Bıdhık> bıyık> mıyık şeklinde gelişmiş olan bu kelime Kırgız Türkçesinde sadece *myıyman kül-* *myıyman cılmay-* “bıyık altından gülmek” (Kırgız Tilinin Frazelogiyalık Sözdüğü, 2015, s. 562) deyiminde geçmektedir. *Mıyık* yerine daha çok *murut* “bıyık” (Arıkoğlu vd., 2017, s. 1582) ile halk ağzında *moıloo* “bıyık” (Arıkoğlu vd., 2017, s. 1567) şekli kullanılmaktadır.

Neme: 2. kim (Yudahin, 1985b, s. 56). Neme kelimesi, *ne* “ne, şey” kelimesi üzerine -*me* enklitik ekinin getirilmesi ile oluşmaktadır. Kırgız Türkçesinde neme/eme şeklinde kullanılmaktadır (Clouston, 1972, s. 777). Yudahin, *neme* kelimesini “ne” anlamının yanında seyrek olarak “kim” anlamında kullanıldığını belirtmiştir.

¹¹ Göçürtmek, taşıtmak (Yudahin, 1985a, s. 433).

¹² 1. Çıkma halindeki isimlerden sonra gelerek göre, nazaran anlamlarını bildirir (Arıkoğlu vd., 2017, s. 1375).

¹³ 1. Suyu sıkılmış ve kurutulmuş kesmikten yapılan kürecikler, kurut (Taymas, 1994, s. 526).

Otok: 2. *otoo*¹⁴ ile aynı anlamdadır (Yudahin, 1985b, s. 84). “*Divanü Lûgat-it Türk*”te *otok* kelimesi *otağka öpkelep süge sözlemelik* “otağ(çadır)daki askerlere kızıp konuşmadı” cümlesinde *otağ* şeklinde kullanıldığı görülmektedir (III. Cilt, 2018, s. 208). Çağdaş Kırgız Türkçesinde iki heceli kelimelerde ilk ve ikinci hecelerin sonunda yer alan /g/ ünsüzünün /w/’ye dönüşerek erimesiyle uzunluk oluşur (Kasapoğlu, 2005, s. 47). Bu kurala uygun olarak *otağ> otav> otaw> otoo* şeklinde gelişerek günümüzde *otoo* “1. çobanların yaylaya giderken götürdükleri küçük keçe çadır 2. yeni gelin için kurulan küçük çadır” şeklinde kullanılmaktadır (Arıkoğlu vd., 2017, s. 1674).

Öksüz: yetim, öksüz (Yudahin, 1985b, s. 90). Anası veya hem anası hem babası ölmüş olan çocuk (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1842). Ög, ök: anne anlamında Eski Türkçede kullanılmaktadır (Orkun, 1987, s. 826). Ög+süz> öksüz: anası veya hem anası hem babası ölmüş olan çocuk (Türkçe Sözlük, 2011, s. 1842) anlamında günümüzde Türkiye Türkçesinde kullanılmaktadır.

Sayaz: *tayız*¹⁵ ile aynı anlamdadır (Yudahin, 1985b, s. 139). Bu kelimesi Eski Uygur Türkçesinde *say* “kır, çöl, taşlık, bozkır” (Caferoğlu, 1968, s. 199) şeklinde kullanılmıştır. “*Divanü Lûgat-it Türk*”te de *say* şeklinde “kara taşlık yer” anlamında kullanılmışken aynı kelimenin Doğu Türkistan ağzlarında “düzlük çöl”, Kırgız ve Çağatay ağzlarında ise “uzun, dar dere içi, ırmak” anlamında kullanıldığı belirtilmiştir (Atalay, 2018, s. 500).

Clauson ise *say* kelimesinin asıl anlamını “taşlık çöl” şeklinde verirken aynı kelimenin “sığ, derinliği az” (1972, s. 858) anlamında kullanıldığını da belirtmiştir.

Söylö-: *söylö*¹⁶ ile aynı anlamdadır (Yudahin, 1985b, s. 160). “*Divanü Lûgat-it Türk*”te *söwle* (Atalay, 2018, s. 534) şeklinde kullanılırken Kazak Türkçesinde (Kazak Edebi Tilinin Sözdüğü, 2010, s. 304) ve Türkiye Türkçesinde de *söylemek* (Türkçe Sözlük, 2011, s. 2152) şeklinde kullanılmaktadır.

Tarı: 2. (kuzey ağzında) sürmek, ekmek, ekip biçmek (Yudahin, 1985b, s. 213). Bu fiil Eski Uygur Türkçesinde *tarı* “serpiştirmek, ekmek, tarlayı işlemek” (Hamilton, 1998, s. 215) ve “*Divanü Lûgat-it Türk*”te *tarı* “ekin ekmek” anlamında kullanılmıştır (2018, s. 576). “*Kırgızça-Türkçe Sözlük*”te ise *tarı*- fiilinin “ekin ekmek” anlamına yer verilmemiştir.

Töbö: 1. *döbö*¹⁷ ile aynı anlamdadır (Yudahin, 1985b, s. 256). Eski Türkçede *töpu* “tepe, doruk, zirve” (Tekin, 2020, s. 177) şeklinde kullanılmıştır. Eski Türkçede kelime başında yer alan /t/ ünsüzü Kırgız Türkçesinde genellikle korunurken *teñiz> deñiz*, *tabış> dabış*, *toñuz> doñuz* gibi örneklerde t-> d-değişimi görülmektedir. Buna göre Eski Türkçedeki *töpu* kelimesi Kırgız Türkçesinde *töpu> töpö~döpö> töbö~döbö* şeklinde gelişmiştir.

Uçukta-: 3. sorgulayarak öğrenmek (Yudahin, 1985b, s. 314). Kırgız yazı dilinde *uçukta*- fiili “iğneye ip geçirmek, takmak” (Arıkoğlu vd., 2017, s. 2152) anlamında kullanılmaktadır. Kelime “2. İğneye takılan ip” anlamında olan *uçuk* kelimesi ile isimden fiil yapım eki olan -la ekinden oluşmaktadır.

Kırgızlar arasında *ıyne-cibine çeyin*: *ıyne-cibine deyre*: *ıyne-cibinen beri* “en küçük detaylarına kadar, eksiksiz” anlamında deyimler mevcuttur (Kırgız Tilinin Frazelogiyalık Sözdüğü, 2015, s. 305). *Uçukta*- fiilinin de “sorgulayarak öğrenme” anlamı bu deyimlerle ilişkili olabileceğini söyleyebiliriz.

Ülüş: *ülüş* 1.¹⁸ ile aynı anlamdadır (Yudahin, 1985b, s. 322). Karahanlı Türkçesinde *ülüş*, *ülüg*, *ülük* “pay, halk arasında taksim, hisse” anlamında kullanılmıştır (Atalay, 2018: 712). Kırgız Türkçesinde de aynı anlamda *ülüş* şeklinin korunduğu görülmek ile birlikte *ülö*- “bölüştürmek, bölmek, üleştirmek” fiilinden türemiş *ülöş* şeklinin de kullanıldığını görmekteyiz (Arıkoğlu vd., 2017, s. 2181-2182).

Üylö-: 3. (güney ve kuzey ağzında) evlendirmek (Yudahin, 1985b, s. 319). Kelime Kırgız yazı dilinde de aynı şekilde kullanıldığı görülürken Mukambayev, bu kelimenin özellikle Cerge-Tal, Pamir, Çatkal, Leylek, Özgön gibi bölgelerde yaşayan Kırgızlar arasında “evlendirmek” anlamında kullanıldığını belirtmiştir (2009, s. 980).

¹⁴ 2. Yaylağa aldıkları küçük, sefer obası (Taymas, 1994b: 602).

¹⁵ Sığ (derin olmayan) (Taymas, 1988: 718).

¹⁶ Söylemek (Taymas, 1994b: 674).

¹⁷ Tepe (Taymas, 1994a, s. 312).

¹⁸ Hisse, pay (Yudahin, 1985b, s. 322).

Tablo 4. Sözlükte Geçen Türkçe Kelimeler

Kırgızca-Rusça Sözlük	Kırgız Tilinin Sözdüğü	Kırgızca-Türkçe Sözlük	Kırgız Ağızlar Sözlüğü
As	-	-	-
Baglan	+	+	+ (bagılan)
Bakana	-	-	-
Bakkıç	+ (baguuçu)	+ (baguuçu)	-
Birer	+	+	+ (biräär)
Bul (bo)	+	+ (boo)	+
Ceñeçe	-	-	-
Cüzdük	+	+	+
Cüzük	+	+ (ağız)	-
Çap- (çabıp)	-	-	-
Eken	-	-	-
Elbire-	+	+	+ (elvire-)
Eme	-	-	-
Erde-	-	+	-
Erteki	+ (ertegi)	+ (ertegi)	+ (ertek)
Es-	-	-	-
Eş	+	+	-
Eşit-	+	+	+
İygi	+	+	-
Kaş	+	+	-
Kelesi	+	+	+ (kelese)
Kep-	-	-	-
Köçküz-	-	-	-
Körü	-	-	-
Kukulda-	+	+	-
Kurt	-	-	-
Mañ-	-	+	-
Mıyık	-	+	+
Neme	-	-	-
Otok	-	-	+ (otow)
Öksüz	-	-	-
Sal- (agıt-)	-	-	-
Sayaz	-	-	+
Söylö-	-	-	-
Tarı-	-	-	+
Töbö	+	+	-
Uçukta-	-	-	-
Ülöş	+	-	-
Üylö-	+	+	+

Tablodaki kelimelerden adak, bağlan, birer, bul, cüzük, cüzdük, elbire-, erteki, eş, eşit-, iygi, kaş, kelesi, kukulda-, mañ-, mıyık, töbö, ülöş, üylö- kelimeleri son dönemde hazırlanmış olan Kırgız sözlüklerinde gösterilmiştir. Bakkıç kelimesi ise diğer sözlüklerde baguuçu şeklinde gösterilmiştir. Bu kelimeler dışındaki diğer kelimelere son dönemde hazırlanmış olan sözlüklerde yer verilmemiştir.

Kökeni Tespit Edilemeyen Kelimeler

Kie *Far.*: ot (Yudahin, 1985b, s. 385).

Mala *Far.*: 3. silah (Yudahin, 1985b, s.14).

Kabarış *Ar.*: 1. din değiştiren, dönek (Yudahin, 1985a, s. 310).

Babañke¹⁹: (*balk ağzında*) sefiş, hovarda: sefahat (Yudahin, 1985a, s. 90).

Şumkar: 3. Farıların tabiri ile (kadınlar için) fahişe (Yudahin, 1985b, s. 414). Şumkar kelime Eski Uygur Türkçesinde *şumkar* “atmaca, çakır kuşu” (Caferoğlu, 1968, s. 218), Çağatay Türkçesinde ise şunkar~şuñkar “şahin” (Ünlü, 2013, s.1053) şeklinde kullanılmıştır. Buna “fahişe” anlamında kullanılan *şumkar* kelimesinin yukarıdaki “atmaca” anlamında kullanılan *şumkar* kelimesiyle ilgisinin olmadığını söyleyebiliriz.

Kelimenin üçüncü anlamı *şumkar* kelimesi Farsça *şum* “uğursuz, şom” (Kınar, 2010, s. 958) kelimesi ile *ger* “orospu, kahpe” (Kınar, 2010, s. 1080) kelimesinin birleşiminden gelmiş olabileceğini söyleyebiliriz.

¹⁹ Kırgızcadaki sefiş, hovarda anlamına gelen kelime muhtemelen Rusçadaki babnik; zampara, kadıncıl, kadın düşkünü (Rusça Büyük Sözlük, 2008, s. 30) kelimesinden gelmiş olabilir.

Noyo-: *noyu*²⁰ ile aynı anlamdadır (Yudahin, 1985b, s. 57). Kırgız Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna göre ilk hecede yer alan /o/ ünlüsünü /o/ veya /u/ ünlüsü takip eder. Yazı dilinde *noyu* şekli tercih edilmekle birlikte konuşmada *noyo* şeklinin de kullanıldığını söyleyebiliriz. Kelime Moğolca <**noirsa**-/noirsu- “dinlenmek, yatmak, uyumak” (Lessing, 1960, s. 589) fiilinden gelmiş olabilir.

Öm: aşırı bol, sayısız (Yudahin, 1985b, s. 94). Moğolca **öng** “verimli, zengin” (Lessing, 1960, s. 637) anlamında kullanılmaktadır. Buna göre öng> öm şeklinde gelişmiş olduğunu söyleyebiliriz.

Çamda-: 1. Adım atmak, yürümek (Yudahin, 1985b, s. 344). Bu kelime Moğolcada **simda**-/**şamdah**- “hızlanmak, çabuk olmak, acele etmek” (Lessing, 1960, s. 709) anlamında kullanılmaktadır. Kelime şamdah> şamda->çamda- şeklinde gelişmiş olabilir. Çünkü Kırgız Türkçesinde bunun dışında aynı kökten gelen *şamdagay*>şamdah-gay “hareketlerinde hızlı, süratlilik, çeviklik, hareketlilik” (Arıkoğlu vd., 2017, s. 1888) kelimesi kullanılmaktadır.

Çuuda: 2. devenin dizi ile boynunun altındaki uzun yün, seyrek olarak koyunyünü için kullanılır (Yudahin, 1985b, s. 378). Clauson, *yoğdu* “devenin dizi ile boynunun altındaki uzun yün” kelimesinin Moğolca *coğdor* kelimesinden gelmiş olabileceğini söylemekle birlikte Tuvan grubunda *coğdur*, Eski Kırgızcada *joğdor* ve Karahanlı Türkçesinde *yoğdu* şeklinde kullanıldığını belirtmiştir (1972, s. 899).

Kelime “Kırgızca-Türkçe Sözlük”te *coğdor* “1. devenin boynundaki uzun yün 1. yırtıcı hayvanların sırt bölgesindeki, kanatlı hayvanların ise boğaz bölgesindeki tüy” (Arıkoğlu vd., 2017, s. 612) şeklinde geçmektedir. Kelime Kazak Türkçesinde *şuvda* “1. Ot 2. Devenin hörgücünde, sırtında ve boyun altında bulunan yün” (Kazak Sözdüğü, 2013, s. 1422) şeklinde kullanılmaktadır. Buna göre kelime, kelime içinde yer alan -oğ- sesinin >-aw->-uv->-uu- gelişimi ve kelime başındaki c->ş->ç- değişiminin sonucunda çuuda haline gelmiş olduğunu söyleyebiliriz.

Köröşön: *körösön*²¹ ile aynı anlamdadır (Yudahin, 1985a, s. 429).

Mamalak: 1. (güney ağzında) yakın yavrusu (Yudahin, 1985b, s. 15). Yudahin bu kelimenin aynı zamanda Kırgızistan’ın kuzey ağzında ayı yavrusu için de kullanıldığını belirtmiştir.

Okşokto-: *okşoñdo*²² ile aynı anlamdadır (Yudahin, 1985b, s. 66).

Tipti: olumsuz anlamda *takır*²³ ile aynı anlamda kullanılır (Yudahin, 1985b, s. 238). Kırgız Türkçesi üzerinde hazırlanmış olan “Kırgızca-Türkçe Sözlük”e baktığımızda böyle bir kullanıma yer verilmemiştir. Ancak kelimenin Tacikistan’da yer alan Cerge-Tallı Kırgızlar arasında *tipti* şeklinde kullanıldığı görülmektedir (Mukambaev, 2009, s. 904). Bu kelimenin günümüzde Kazak Türkçesinde *tipti*, *tipten* şeklinde “hepten, hiç, çok, gayet, hatta” (Koç vd., 2003, s. 575) anlamında kullanıldığı tespit edilmiştir.

Önögölüü: nümune olabilecek, örnek teşkil eden, klasik (Yudahin, 1985b, s. 95).

Tostukan: küçük boy ahşaptan yapılmış bardak (Yudahin, 1985b, s. 256). *Tostukan* kelimesi “Çağatay Türkçesi Sözlüğü”nde tostugan “çanak, kadeh, testi” (Ünlü, 2013, s. 1150) şeklinde gösterilmiştir. Bu kelime Rusçaya *dostokan* şeklinde geçmiştir. Kırgız Türkçesinde ise bu kelime Rusçadan *stkan* şeklinde kısalarak geçmiştir ve orijinal şekline yakın olarak *ıstakan*~*ıstıkan* şeklinde söylenir (Abдиеv, 2020, s. 70).

²⁰ Yorulmak, dayanıklılığını kaybetmek, gücü azalmak (Kırgız Tilinin Sözdüğü, 2010: 291).

²¹ Azametli, haşmetli, görkemli (Yudahin, 1985a, s. 429).

²² Somurtmak, surat asmak (Taymas, 1994b: 588).

²³ 3. Katiyen, büsbütün (Taymas, 1994b: 699).

Tablo 5. Kökeni Tespit Edilemeyen Kelimeler

Kırgızca-Rusça Sözlük	Kırgız Tilinin Sözdüğü	Kırgızca-Türkçe Sözlük	Kırgız Ağızlar Sözlüğü
Kie	+	-	-
Mala	-	+	+
Kabarış	-	-	-
Babañke	-	-	-
Çamda-	+	+	-
Çuuda	+	+	-
Köröşön	-	-	-
Mamalak	+	+	+
Noyo-	-	-	-
Okşokto-	-	-	-
Öm	+	+	-
Önögölüü	+	+	-
Şumkar	-	-	-
Tipti	-	-	+
Tostukan	+	+ (tostogon)	-

Tabloda gösterilmiş olan kelimelerden kie, çamda-, çuuda, mamalak, öm, önögölüü, tostukan kelimeleri son dönemde hazırlanmış olan Kırgızca sözlüklerden “*Kırgız Tilin Sözdüğü*” ile “*Kırgızca-Türkçe Sözlük*”te gösterilmiştir. Bunun dışında mala ve tipti kelimesi ağızlar sözlüğünde aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Geri kalan kelimelere incelediğimiz bu üç sözlükte yer verilmemiştir.

Sonuç

Sonuç olarak sözlükte Yudahin tarafından seyrek olarak işaretlenen kelimelerin toplam sayısının 152 olduğunu tespit ettik. Tespit edilen kelimeler içerisinde kökenine ulaşabildiğimiz kelimelerin 32’si Farsça, 52’ Arapça ve 40 tanesi de Türkçe kelimelerden oluşmaktadır. Bunlar dışında 3 tane Arapça ve Farsça, 3 tane Farsça ve Türkçe, 1 tane Farsça ve Arapça, 1 tane Arapça ve Türkçe, 1 tane Farsça ve Moğolca, 1 tane Rusça ve Türkçe kelimelerin birleşiminden oluşmuş kelimelerle birlikte 2 tane Rusça kelime bulunmaktadır.

Kökenine ulaşamadığımız ve kökeni şüpheli olan kelimelerden bir tanesi Çince ve diğerlerinin ise Moğolca, Türkçe ve Farsça olabileceğini düşündüğümüz toplam 16 kelime bulunmaktadır. Bunlardan *çuuda*, *çamda-*, *öm* gibi kelimelerin Moğolcada da olduğunu dikkate alarak Moğolca olabileceği düşünülmüştür.

Sözlükte geçen Türkçe (Kırgızca) kelimelerin çoğunun çağdaş Kırgız edebî dilinde kullanılmayıp Eski Türkçede olduğu gibi ağızlarda ve diğer çağdaş Türk lehçelerinde kullanıldığı görülmektedir. Bu da yazarın bu sözlüğü hazırlamada eski edebî eserlerden, ağız araştırmacılarından faydalandığından haber vermektedir.

2011 yılında Kırgızistan Bilimler Akademisi tarafından hazırlanan “*Kırgız Tilinin Sözdüğü*” adlı sözlükte Yudahin tarafından hazırlanan “*Kırgızca-Rusça Sözlük*”te işaretlenen seyrek kullanılan kelimelerin 60 tanesine yer verilmemiştir. 2017 yılında yayımlanan “*Kırgızca-Türkçe Sözlük*”te ise bu kelimelerden 69 tanesine yer verilmemiştir. “*Kırgız Tilinin Dialektolojyalık Sözdüğü*”nde de bu kelimelerden 102 tanesine yer verilmediği görülmektedir. Abdullah Taymas’ın hazırladığı sözlüğün çevirisinde yukarıda geçen 152 kelimenin 37’si yer verilmiştir.

Diğer taraftan sözlükte seyrek olarak belirtilen Arapça ve Farsça kelimelerin günümüzde Kırgız Türkçesinin ses özelliklerine göre değiştirilerek yazılış ve okunuş şekliyle uzaklaştığı, bazı cagni, yaki, va gibi edat görevinde kullanılan kelimelerin ise günümüzde yerine farklı kelimelerin tercih edilmesinden dolayı kullanımdan düşmüş olduğu görülmektedir.

Etik Beyan

“K.K. Yudahin’in Kırgızca-Rusça Sözlüğünde Geçen Seyrek Kullanılan Kelimeler Hakkında Bir Değerlendirme” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma doküman incelemesine dayalı olarak yapıldığından etik kurul kararı zorunluluğu bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Abdiev, T. (2020). *Söz başat (etimolojyalık etyuddar)*. Bişkek.
- Akdoğan, Y. (1999). *Azerbaycan Türkçesin'den Türkiye Türkçesi'ne büyük sözlük*. İstanbul: Beşir Yayınevi.
- Akın, C. (2010). *Hüseyin Karasayev'in "Kamus nama" adlı eseri ve çağdaş Kırgız Türkçesindeki alıntı kelimelerde görülen ses değişmeleri* (Doktora Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arıkoğlu, E. (2005). *Örneklı Hakaşça-Türkçe sözlük*. Ankara: AKÇAĞ Yayınları.
- Arıkoğlu, E. vd. (2017). *Kırgızca-Türkçe sözlük*. Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.
- Atalay, B. (2018). *Divanıü lügat-it Türk dizin ve çeviri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi sözlüğü*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Clauson, S.G. (1972). *An etimological dictionary of pre-thirteenth-century turkish*. Oxford At The Clarendon Press.
- Devellioğlu, F. (2008). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Eckmann, J. (1988). *Çağatayca el kitabı*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Eren, H. (1998). *Türklük bilimi sözlüğü, I. yabancı Türkologlar*. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayını.
- Ergin, M. (1993). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basımı.
- Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk dilinde edatlar*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Hamilton, J.R. (1998). *İyi ve kötü prens öyküsü* (Çev: Vedat Köken). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kanar, M. (2010). *Farsça Türkçe sözlük*. İstanbul: SAY Yayınları.
- Kasapoğlu Çengel, H. (2005). *Kırgız Türkçesi grameri ses ve şekilbilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kazak edebi tilinin sözdüğü* Cilt. 10. (2009). Almatı: Tiltanım.
- Kazak edebi tilinin sözdüğü* Cilt. 13. (2010). Almatı: Tiltanım.
- Kazak edebi tilinin sözdüğü* Cilt. 7. (2007). Almatı: Tiltanım.
- Kazak sözdüğü* (2013). Almatı.
- Kırgız tilinin frazeolojyalık sözdüğü*. (2015). Bişkek: Ç. Aytmatov atındağı til cana adabiyat institutu.
- Kırgız Tilinin Sözdüğü* Cilt. I-II. (2011). Bişkek: Avrasya Press, Bişkek.
- Koç, K. ve Bayniyazov, A. (2003). *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mukambaev, C. (2009). *Kırgız tilinin diyalektolojyalık sözdüğü*. Bişkek: Çingiz Aytmatov atındağı Til cana adabiyat institutu Girne Amerika universiteti Türk izildö cana taanituu borboru.
- Nuriahmetova, A. (2014). Günümüz Kırgız Türkçesinde Rusça unsurlar. *JASS*, 27, 333-347.
- Nuriahmetova, A. (2015). Kırgız sözlükçülüğü açısından Yudahin'in çalışmaları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 351-358.
- Orkun, H. N. (1987). *Eski Türk yazıtları*. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- Oruzbaeva, B.Ö. (2000). *Söz kuramı*. Bişkeke: "Mektep".
- Parlatur, İ. (2009). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Rusça büyük sözlük. (2008). *Rusça büyük sözlük*. İstanbul: FONO Yayınları
- Tekin, T. (2020). *Orbon yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Taymas, A. (1988). *Kırgız sözlüğü*, Cilt. 1-2. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe sözlük. (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Yudahin, K. K. (1985a). *Kırgızca-Orusça sözdük*. Farunze.
- Yudahin, K. K. (1985b). *Kırgızca-Orusça sözdük*. Farunze.

EXTENDED ABSTRACT

At the end of 1925, it was decided to revise the work and to publish it for the second time which named "*Turkish Dialects Dictionary Experience*" prepared by Radloff at the Academy of Sciences of the Soviet Union. In this editing process Yudahin also handled the Kyrgyz article that constitutes the 5th part of the work.

While reviewing this article, it came across many words and phrases whose meanings are not understood. Yudahin started to analyze the newspapers, textbooks, folklore and literary works of that period one by one in order to clarify such incomprehensible words. When this could not reach the result as it wanted with the resources he applied, he traveled to every region of Kyrgyzstan and made a compilation. The author mentioned that he went to Isık-Kol for compilation in 1928. Based on this information, we can say that the author was involved in compilation from 1928 to 1940 in order to prepare the work. The information he had recorded as a result of this compilation was more than the work which Radloff prepared. It was enabled for Yudahin to prepare him separate dictionary.

Since 1923, with the formation of the Kyrgyz literary language, written works in Kyrgyz Turkish have not yet reflected the richness of Kyrgyz Turkish. Therefore, Yudahin had to resort to folklore and spoken language besides literature in order to collect material. Fort the reason that Kyrgyz dictionary material was collected for the first time, Yudahin utilized all of the words in the dictionary, which he prepared in two

volumes. During the collection of words in the dictionary, he also benefited from the leading dialect researchers and Turcologists.

In this article it was also emphasized the words marked sparse by Yudahin in the dictionary which published in 1985. In the explanation section of the dictionary, the author marked some words as rarely used words by saying *redko* (infrequent) in the 29th item of the 31-item of explanation. However, the author does not explain why he refers to these words as infrequently used words in the dictionary. The objective of the article is to clarify the rarely used phrase of Yudahin, to bring together these rarely used words, to reveal the original forms of the words and to determine whether they are used in other Kyrgyz dictionaries.

As a result, we found that the total number of words which marked infrequently were 154 in the dictionary. Thirty-three of the detected words are in Persian, fifty-two in Arabic and fifty-nine in Turkish. Apart from these, it consists of three made up words in Arabic and Persian, two in Persian and Turkish, one in Arabic, Turkish, Russian and Turkish, and two Russian and one Chinese word.

Most of the Turkish (Kyrgyz) words in the dictionary are not used in the contemporary Kyrgyz literary language, but it was seen that they handled in dialects and other contemporary Turkish dialects, although they are operated in Old Turkish. This indicates that the author used ancient literary works and dialect researchers in preparing this dictionary. Although words such as *öksüz* (orphan), *söyle* (say)- are used in old Turkish, but these words are not used in today's Kyrgyz Turkish. While showing these words, Yudahin raise to the occasion that he also used old written texts. While there were reaching the roots of most of the Turkish words in the dictionary, the origins of some words such as *öm*, *eme*, and *eken* could not be found.

Sixty-six of the infrequently used words marked in the "*Kyrgyz-Russian Dictionary*" prepared by Yudahin were included in the dictionary named "*Kyrgyz Tilinin Sözdüğü*" in 2011, prepared by the Kyrgyz Academy of Sciences. Sixty-nine of these words was included in the "*Kyrgyz-Turkish Dictionary*" which published in 2017. It is figured out that one hundred and two of these words are included in the "*Dialectological Word of the Kyrgyz Fox*". In the translation of the dictionary prepared by Abdullah Taymas, it was included thirty seven from hundred fifty-four words which mentioned above.

Most of the words we have examined are Arabic and Persian, and it is noteworthy that these words are adapted according to the phonetic characteristics of Kyrgyz Turkish and diverge from the original spelling and pronunciation. It is seen that some words in Arabic are marked as infrequently used words, as Kyrgyz Turkish mostly uses Persian words instead of some religious words from Arabic.

As a consequence, we can say that most of the words that Yudahin marked sparsity are met with different words in today's Kyrgyz Turkish and some of them have been removed from the newly prepared dictionaries.